

Disputatio ... qva Indifferentismum Religionum sub Erici Friedlibi[i] persona impie defensum ad purum Deo verbum examinatumrejiunt

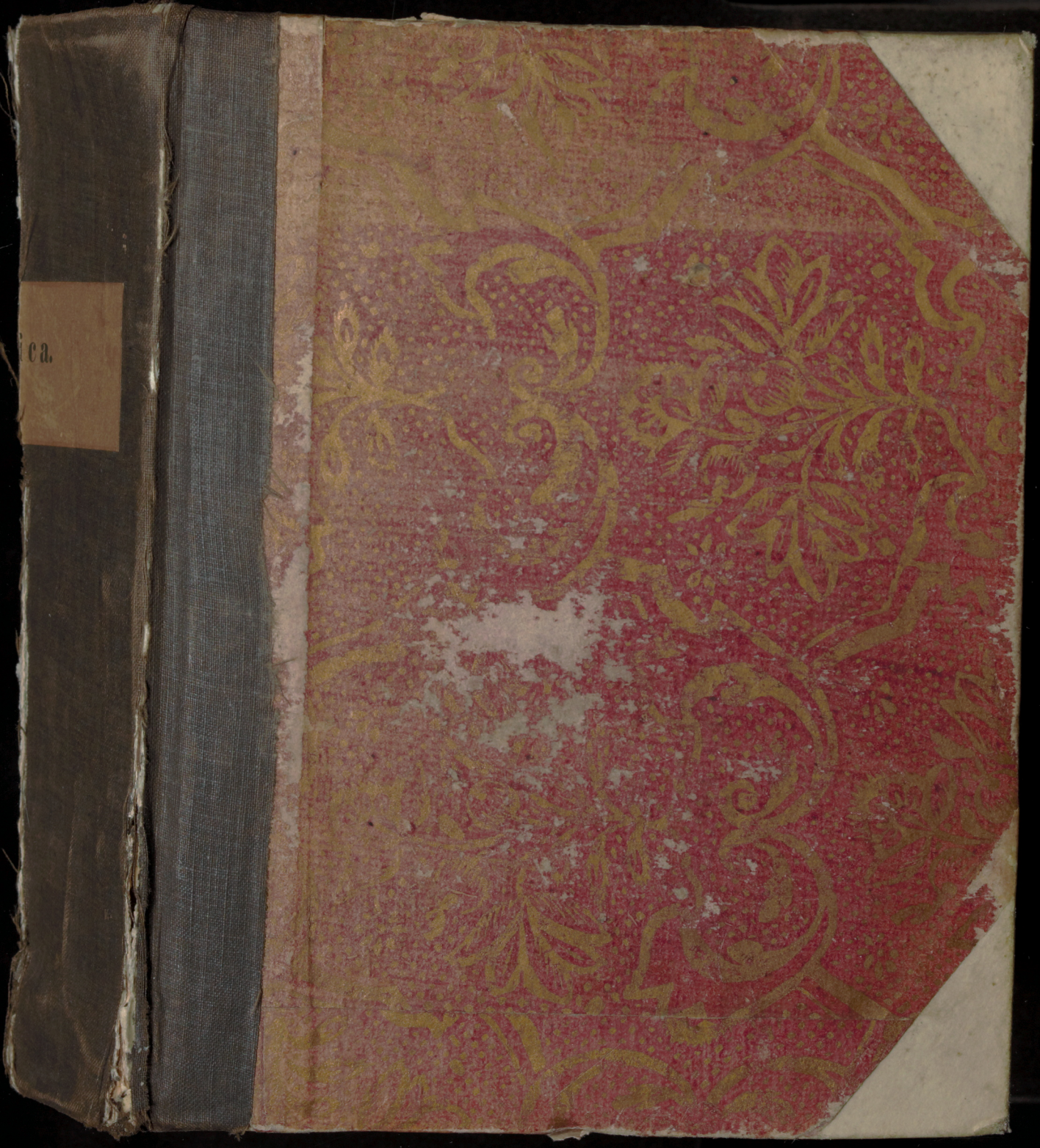
Disputatio IV. et ultima :

Vitembergae: Gerdesius, 1702

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn891232338>

Band (Druck) Freier Zugang

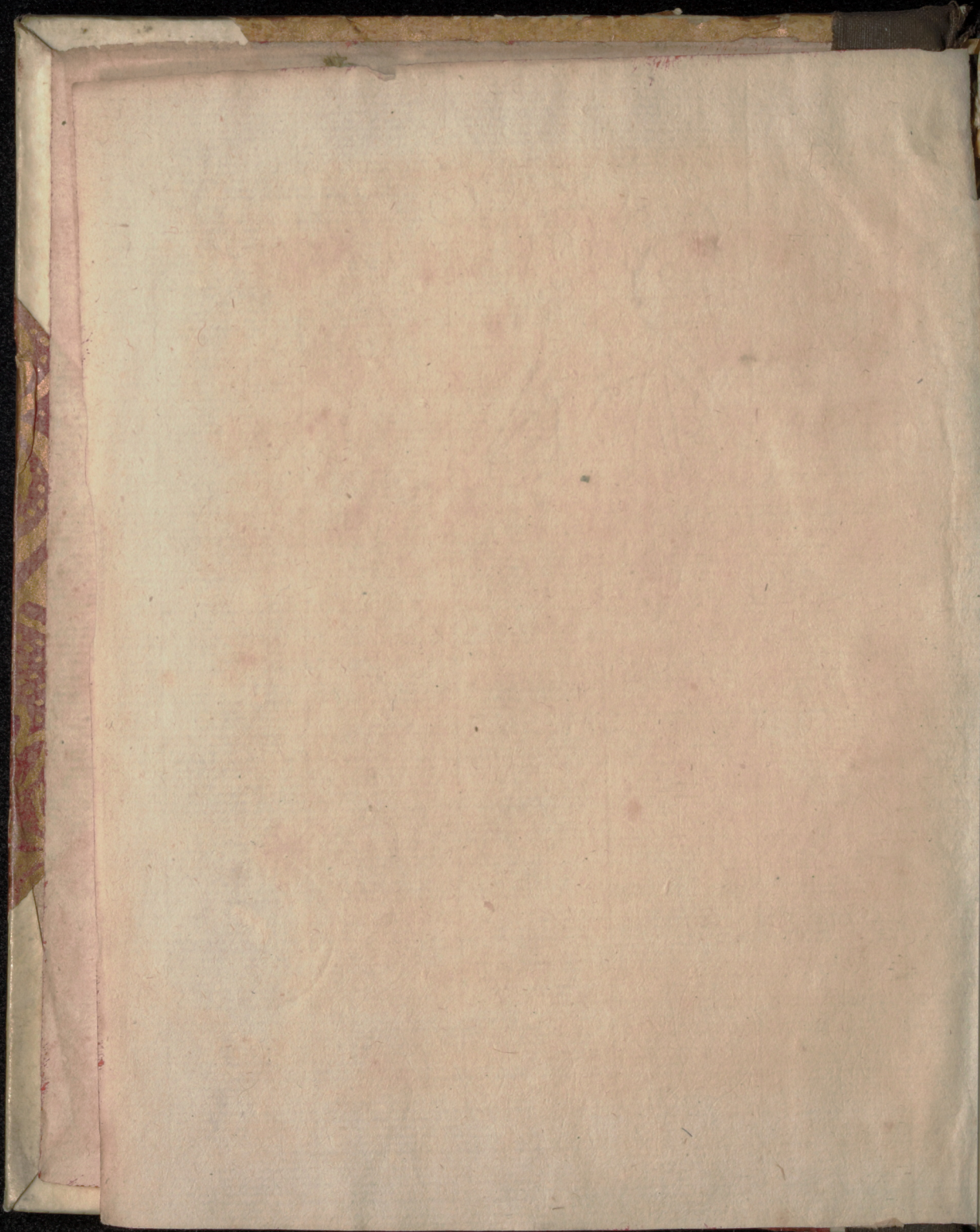

ca.

107.

Fa-1092 (107.)

I. N. I. A!
DISPUTATIO IV.
ET VLTIMA

qva

INDIFFERENTISMUM
RELIGIONUM,

a Non - nemine

sub Erici Fridlibi persona impie defensum
ad purum Dei verbum examinatum
rejiciunt,

PRAESES

GOTTLIEB VVERNSDORFIUS,
Theol. D. & P. P. Extraord.

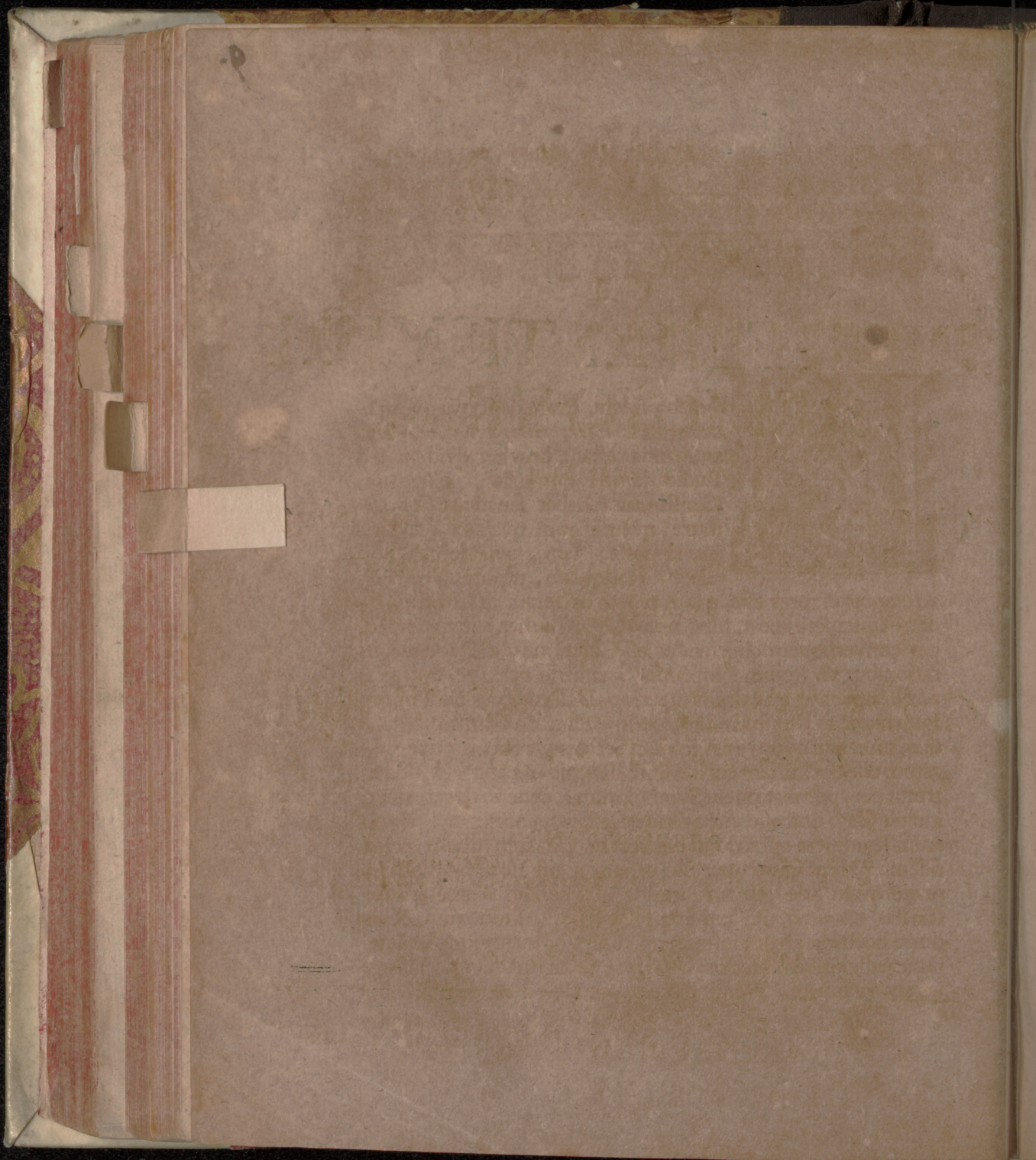
ET

RESPONDENS

JO. MARTINUS Sppelt /
Dresdensis.

D. Maji clo 1s'cell.

VITEMBERGÆ,
Prelo CHRISTIANI GERDESII

§. I.

Iberabo fidem, quam dedi, quæque in libello, de *Indifferentismo religionum*, examinanda restant, breviter quidem, sed studio tamen nonnullo, discutiam. Constitutum habet fanaticus demonstrare, quemlibet in qualibet religione salvari posse. Jam, quia deprehendit reipsa, quarundam, utpote *Socinistica*,

atrociore erroris esse, quam per quos veram in Christum fidem concipere liceat, hinc, non quidem omnes, aliquos tamen, per conversionem abiciendos esse submonuit. Quod quibus rationibus ab homine imprimis Sociniano fieri, vel non fieri posse largiamur ad calcem superioris Dissertationis tradidimus. Interim ne quis ex eo inferat, ob mutatam de Christo sententiam mutatam quoque religionem Sectamque esse, jamque obligatum esse Socinistam conversum, illi, cujus recepit sententiam, cœtui per approbationem Symbolorum accedere, docere nunc incipit §. 27. non esse, cur quis id necessarium opinetur. *Primo* enim hominem tali ratione conversum jamdum habere veram fidem. Nihil igitur opus esse, ut jungat sese Ecclesie, nulla re, præterquam fide quadam imaginaria & cerebrina a ceteris distincta. *Tum vero* nullum cœtum prorsus orthodoxum, & ab omni doctrinæ errore immunem esse, sed omnes, nunc pluribus, nunc paucioribus, infectos. *Postremo*, ne dari quidem Ecclesiam veram visibilem. Neminem ergo de suo ad eandem accessu

23^a
23. 32
24.
22^a 36.
22^a 35.
22^a 34.
22.
21.
19.
18.
17.
16.
11. 31
12.
14.
1.

oportere esse sollicitum. Quemlibet enim ob cultum Numini commodius, & facilius deferendum accedere debere, quod tamen in Ecclesia contaminata & falsa præstari nequeat.

§. II. Quæ etsi cum quadam veritatis dicantur specie, tamen, quod omnino teneatur homo de corruptelis cœtus sui in conscientia convictus ad alium meliora docentem, si res habeat facultatem, accedere, cum in *Dissertat. II. §. X. p. 40. sq.* pluribus a nobis ostensum, est, tum hoc uno confici argumento potest, quod talis ad cœtum puriorem accessio quoddam confessionis est genus, cujus necessitatem cum non solum insinuet scriptura *Rom. X, 10.* sed & quodammodo agnoscat fanaticus, dum scribit: Freylich bekennet der bekehrte Socinianer auch / wenn er darum gestaget wird / daß er den vorigen Irrthum nicht mehr heget; patet hinc, quod ipse etiam ad cœtum meliorem transitus homini converso sit necessarius; Nec est, quod Libertinus dicat: *Conversum jamdum habere fidem: stolidè igitur facturum, si ad fidem quandam fictitiam & commentitiam velit accedere, cum omnes Sectæ non nisi per cerebrinam fidem a se invicem distingvantur.* Male quippe ab adversario creditur, quasi jamdum fidem plane veram salvificamque Socinista conceperit, dummodo priore mutata sententia, Christum verum naturalemque Deum profiteatur. Error quidem Socinistæ superior cum vera fide consistere non potest, sola tamen divinitatis Christi agnitio veritatem fidei non exhaurit. Scriptura inter *fundamentum, & lapidem* in fundamento *angularem* distingvit: Illud doctrinam Apostolicam; hunc Jesum Christum appellat *Eph. II, 20.* Ergo caput de Christo *præcipuum* quidem est in religione salutari, sed *totum* fidei fundamentum minime absolvit. Esto, quæmpiam agnoscere Christum esse, verum naturalemque Deum & hominem: si neget *civ. Deut. 10* Scripturæ, quid ea in Confessione *certitudinis*; si satisfactionem Christi, quid ex eadem *commodi*; si Sacramentorum vim, quid ex eadem *solatii* ad hominem redundaverit? Namque ut qui in uno, quod est *Legis*, peccaverit, reus est omnium, sic qui unum, quod est *Evangelii*, læserit, omnia violavit. Fides orthodoxa catenæ instar est, cujus si unum membrum rumpitur, tota

tota rumpitur. Quocirca si vel maxime Socinianus de persona Servatoris recte intra se sentire inceperit, n̄ simul ceteros errores quos magno numero religio illa, de Spiritu Sancto & viribus humanis, de justificatione & pœnitentia, aliisque capitibus, graves maximeque periculosos importat, abjecerit, quicquid sit de mutata in Art. de persona Christi sententia, nego veram eum habere fidem posse, nego versari in statu gratiæ. Num putas Galatas Legem ceremonjalem urgendo cuncta simul Christianæ doctrinæ capita impugnasse, vel etiam ipsius Christi divinitatem negasse? Non puto. Nec enim plurimum ab Apostolo insimulatos fuisse legimus. Et tamen unus hic error idoneus erat, ad totum gratiæ statum, & omnem salutis eripiendam Spem. *Evacuati estis a Christo*, Apostolus inquit, quotquot ex Lege vultis justificari; *gratia excidistis Galat. V, 4.* Quid nunc de *Socinistis* dicemus, qui hoc etiam dempto, tam multis atrocibusque laborant erroribus, ut per eorum religionem quæquam salvari posse rectissime desperemus. Nolim hoc loco multos commemorare. Urgebo unicum. Negant illi Spiritum S. esse verum & summum Deum: negant esse personam a Patre Filioque distinctam. Jam qui Spiritum Christi non habet, Christi non esse dicitur *Rom. VIII, 9.* Qui vero Eum habituri sunt Socinistæ, qui eum ad modum personæ subsistere prorsus inficiantur ac negant? Quisquis invocaverit nomen Domini, h. e. Patris, Filii & Spiritus Sancti, salvus erit, *1. Cor. XII, 4. Rom. X, 12.* qui autem invocabunt, in quem non crediderunt? Denique de hæreticis promiscue dicitur, quod fidei naufragium fecerint *1. Tim. I, 9.* nec uni tantum, sed omnibus, procul temperamento, hæresibus effectus τῆς ἀπαθείας tribuitur *2. Pet. II, 1.* Quod si ab iis desistere jubet Apostolus, qui non contra, sed præter Scripturam aliquid asserunt *Rom. XVI, 17.* quanto magis ab iis, qui plurima defendunt S. literis manifesto contraria, animæque exitium allatura?

§. III. Ast, inquit fanaticus, *secta omnes sola fide imaginaria & cerebrina a se invicem discernantur: Quid igitur opus est, ut, qui jamdum veram in corde fidem habet, illius gratiæ ad alium*

fese cœtum adjungat? Er thäte ja thörllich/ inquit, wen er/ nach-
 dem er den Glauben schon im Herzen hat/ sich auch hernach zu dem
 Hirnglauben begeben wolte (denn alle Secten/ sie heißen wie sie
 wollen/ sofern sie sich von andern Secten unterscheiden/ geschicht
 wegen des unterschiedenen Hirnglaubens) das hat er gewiß nicht
 nöthig sondern er bleibet in sener Secte/ ob er gleich nicht mehr von
 der Secte ist/ das ist ihre Meinung nicht insgesamt billiget. *Qui-*
bus quidem in Verbis non unum mihi errorem commisisse
videtur fanaticus. Quos ut ordine confutemus, relictis omni-
bus, quo sensu fidem h. l. & sapius alias, cum Weigelio, Thoma-
sioque ducibus suis, cerebrinam nominet videamus. Observo
igitur (α) cerebrinam dici a cerebro vel tanquam Subjecto, vel
tanquam Principio. Nam tanquam ab Objecto fides cerebrina
dici non potest, quum cerebrum non sit Objectum fidei, sed
fides Objectum cerebri. Si proinde cerebrina dicitur Subje-
ctivo sensu, tum notat fidem quatenus datur in cerebro, ceu
fede intellectus, adeoque quatenus involvit notitiam non ma-
terialiter pro re cognita, sed formaliter pro conceptu, vel et-
iam conceptuum congerie, ipsaque adeo cognitione accep-
ptam. Hoc sensu tolerari possēt hęc formula, etsi citra αὐτο-
λογία obtinere non queat, cum nulla appareat ratio, cur ab
organo intellectus ac fede, cerebrinam; quam ab ipso intelle-
ctu, intellectualem dicere malimus. Quod si vero hęc vox
principiative capitur, tum fidem indigat non revelatam a
Deo, sed ex cogitatam in cerebro, adeoque imaginariam, con-
fictam, & commentitiam. Hanc in sententiam a Weigelio,
Thomasio / ceterisque temporum nostrorum fanaticis usur-
pari cur credam causas habeo. Nam & contumeliæ causa sic
nominant, & fidei veræ manifesto opponunt, & sicubi lo-
quuntur securius, fidem dogmaticam totamque illius analogi-
am naniarum commentorumque congeriem appellare non
dubitant. Conf. Dissert. II. §. II. si placet. Interim (β) hac ra-
tionem committitur denuo illa jam superius notata, sed pueris
vix condonanda fidei Subjectiva & Objectiva confusio. Ete-
nim disputat de fide cordis, quam veram ipse nominat, quam-
 que

que *Subjectivam* esse, & fidem, quæ credit, liquet. Huic nihilominus opponit *cerebrinam* h. e. formulis humanis, Symbolicisqve expressam, adeoque illius saltem opinione, fictitiam: quam tamen ad *Objectivam* referri oportere, me non momente, constat. Ubi enim fides cerebrina *pricipiative* sumitur ad *Objectivam*, seu fidem quæ creditur, & dogmaticam. Sin *Subjective*, ad fidem quæ credit, formaliterque spectatam pertinet. Sed (γ) nec ille a nobis est omittendus error, quod per solam illam, ut vocat, cerebrinam fidem Sectas omnes a se distingvi existimat. Non negamus eas per fidem *dogmaticam* & *Objectivam* distingvi: per hanc *solam* quod distingvantur, negamus. Namque & per *fidem*, quæ datur in *mente ac corde*, ac inde resultantia *opera charitatis* easdem distingvi novimus. Qvalis enim *doctrina*, talis *notitia*, talis hinc oriunda *fiducia*, talis *charitas*. Hæc enim ex *fide* fides ex *notitia*, notitia ex *doctrina*, propullalat. Quæ proinde si falsa, & in capitalibus corrupta fuerit, tum nec fides vera nec charitas subsequi possunt. Recte aliquando Dn. D. Spenerus wieder den Unfug/ c. IV. n. 10. p. 205. Niemand kan zur wahren Gottseligkeit und heiligen Leben antreiben/ der nicht erst den Grund des wahren seligmachenden Glaubens NB. nach allen seinen Grundstücken geleyet hat. Den NB. welche Heiligkeit nicht aus solchen Glauben gehet/ ist nicht vom Heiligen Geist/ noch aus der Wiedergeburt/ daher NB. in der That nur Heucheleey. Also muß diese Grundfeste stehen bleiben und nicht einmahlt wanken. Quia proinde, *charitas, fiducia, & notitia ipsius fidei dogmaticæ naturam imitantur*, ita ut prout hæc vera vel falsa fuerit, illa quoque vel solida sint & sincera, vel hypocritica, falsa, & spurria: & vero *vera fides dogmatica*, ut una in se est, non nisi *una* in Secta dari potest, in reliquis *falsa*; sequitur etiam non nisi penes *unam Sectam*, veram solidamque *charitatem, fiduciam & cognitionem rerum divinarum* quæri oportere, cæterisque adeo & Sectas non modo *doctrina & Symbolis ac fide cerebrina*, quam vocat; sed & ipsius *fiduciæ & charitatis indole* distingvi. Interim quum *salvandi hominis plurimum* inter-

sit

sit nosse, quomodo recte credere, sancteque vivere debeat, certe res ipsa postulet, eum ut investiget accedatque coetum, in quo per puriorem, quæ in illo proponitur, una cum Sacramentis, doctrinam, sua & amplificari *notitia*, & intendi *fiducia*, & inflammari *charitas* magis ac magis possit.

§. IV. Sed excipit hoc loco fanaticus 2., *nullum extare cætum hædōls orthodoxum: Etsi alius alio sit purior, tamen non esse, qui ab omni doctrina labe maculaque immunis sit: Wenn/ in- quivt, eine Secte zu finden/ deren formul, Catechismus und Hirn- glaube überall ohn einigen Irrthum wäre/ so möchte man noch ei- nem bekehrten Menschen rathen/ daß er sich darzu begäbe; Allein dergleichen ist nirgend zu finden &c. Pergit, Lutheranos huc dum sua de orthodoxia gloriatos fuisse, sed jam multos esse, qui Reforma- torum Religionem melius coherere, quam Lutheranam, existiment. Non igitur esse consultum, ut quis peculiari sese addicat cætui, alio- qui peculiarem cætum peculiare etiam errores comitaturos esse. Ast denuo hic supponuntur ut certa, quæ antea fuissent pro- banda; Omnes religiones perinde corruptas esse, nec ullam omnis omnino maculæ expertem quo argumento evicerit? Etsi enim communi Sæctarum nomine a fanaticis appellentur, tamen non quales audiant, aut huic illive videantur, sed quales in se sint, dispici debet. Ostendat, si veri conscientiam habet, & sibi, causæque suæ confidit, fanaticus, vel unicum errorem, quem in doctrina committat & defendat Ecclesia Lutherana. Extant illius Symbola, Catechismi, Systemata, eruat si potest, errorem, ejusque nos ex Scripturis convincat. Ast ipsos ad- versarios inter Crocius, Steinius, Duvens, & quotquot ingenti numero suam nobis fraternitatem recusantibus obtulerunt, nos dudum ab omni errorum suspitione, saltem in fundamento fidei, liberarunt. Obvertis: Ipsos id Lutheranos fateri: R. qui, quales, quanti? Grauerum, Taufserum, Dannbauerum, illum quidem in *absurdis abs. abs. Calvin. istum in dispp. Apolog. c. Piscat.* hunc denique in *Salve Reform.* memini Reformatos non unius absurdi, & manifestæ contradictionis & insimulasse & convicisse. Idem qui ex Reformatis præstare, aut ex analo-
gia*

gia fidei nostræ deducere potuerit, scio neminem. Et vero egregios cordatosque oportet esse Theologos, qui de præstantia Reformatæ religionis in conscientia persuasi, temporarii fortassis commodi ergo, in Lutheranò cœtu manere, quam meliori se cœtui, jungere malunt. Sane quotquot sua de religione tam indigne tenuiterque statuunt, hos vel *parum* de religione *nosse*, aut *nullius* religionis *esse*, vel *Syncretistico* pacis studio indulgere crediderim.

§. V. Urget 3., *visibilem Ecclesiam non esse veram, sed spuriam & falsam. Veram enim Ecclesiam esse Sponsam Jesu Christi sine macula & ruga ingressuram ad nuptias Spirituales in cælis. Visibilem vero Ecclesiam omnium confessione esse cœtum ex piis, impiis, & hypocritis collectum. Non posse autem illam Ecclesiam esse corpus aut Sponsam Domini, cujus pleraque membra sint meretricia, & instrumenta diaboli. Cum proinde visibile Ecclesia minime sit vera Ecclesia, non opus esse, ut ei sese jungat. Conversus: Sufficere, quod vera fide concepta invisibilis Ecclesia sit membrum: de visibili non oportere quæquam magnopere esse sollicitum. Hæc summa est §. 28. 29. 30. instituta ab adversario disputationis. Vetus autem hic error est, & fere familiaris fanaticis. De Donatistis nil addo, quum res sit vulgo notissima. Anabaptistas idem docuisse Wigandius tradit p. 7. & 85. Quorsum referatur Zanchius T. VII. 00. f. 75. Schrenckfeldius negavit penes Lutheranos ob multitudinem malorum esse Ecclesiam, teste Melancthone T. III. Script. Wittenb. publ. p. 90. Consentit Weigelius P. I. Post. p. 148. Man kan nicht sagen/die Papistischen/die Zwinglischen = sind das Reich Christi: Nein also kan man mit Wahrheit nicht sagen/wiewohl ein ieder Hauße vermeint das Reich Christi zu seyn. Denn Ecclesia ist nicht cœtus visibilis in certo loco, Christi Reich ist nicht Zeigefinger in einem gewissen Volck oder Haußen &c. & in Dial. c. V. p. 66. die heil. Catholische Kirche ist nicht der Hauße des Pabsts/ noch der Hauße des Luthers = noch einige Secte auf der Welt/ sondern sie ist unter allen Völkern Heyden und Sprachen eine geistliche unsichtbare Versammlung der Heiligen/ und Neugebohrnen. Conf. idem c. III. p. 44. seq.*

B

Paria

Paria somniavit Ezech. Meth Art. V. docens: Daß die Christl. Kirche allhier auff Erden ohne Sünde ohne Tadel/ ohne Runkel und ohne Flecken seyn müsse/ sonst wäre es keine Kirche. Vid. *Panth. Enthuf. P. I.* (von alten und neuen Wiedertäußern) p. 75. Addatur *Colberg in Plat. P. I. cap. V. pag. 225.* E Tremulis *Lawson* contra *Zenitrasium* num. 18. 19. urget Ecclesiam e solis constare sanctis debere. Inter Lutheranos autem esse plurimos eosque notorios peccatores. Horum igitur coetum non esse veram J. C. Ecclesiam. Tam amice nimirum fanatici hoc in argumento conspirant.

§. VI. Quæ ipsa priusquam discutiamus, quæ de causa Ecclesiam *visibilem* & *invisibilem* appellari putet fanaticus, paucis dispiciamus. Scilicet *Invisibilem* dici existimat, non quia a *ne-mine*, sed quia *hypocritis* & *impiis* videri non possit, nullam quoque externam & specialem *sectam* constituat, nec denique *cerebrinae fidei* formulis temere delectetur. Die Kirche / inquit, wird deswegen unsichtbar genant/ weil sie theils die Heuchler/ und Gottlosen nicht sehen können/ theils auch/ weil sie keine äußerliche Secte machet/ und ihre Hirnglauben formuln hat. Quæ quidem sententia non uno laborat vitio. Quid enim? num a piis videri invisibilis Ecclesia, ab impiis hypocritisque non potest? Ideo quidem affirmare noster non dubitat §. 37. p. 40. Die Kirche/ inquit, ist sichtbar/ weil sie noch in ihren wahrhafften Gliedern NB. untereinander sichtbar ist/ obgleich NB. eben dieselbe sichtbare Kirche in solchen Verstande/ in einem andern Verstande zugleich die unsichtbare Kirche ist/ indem sie von den Gliedern der Secten/ (wodurch eigentlich/ und insgemein die sichtbare Kirche sonst verstanden wird) denen Hirngläubigen/ Gottlosen und Heuchlern nicht gesehen wird/ noch gesehen werden will. At vero invisibilis Ecclesia, quæ talis, non modo non ab impiis, sectariis, & hypocritis, sed ne a credentibus quidem aliis, ratione singulorum membrorum, certo infallibiliterque cognosci potest: Nisi quis forte ad nescio quod *συνταξίας* Pietisticae somnium, Scripturæ S. & piæ sobriæque antiquitati ignoratum velit confugere. Eli Pontifex Max. Hannæ in precando ardorem ebrietatis interpretabatur esse-

effectum. 1. *Sam. I, 14. sq.* Elias e VII. piorum millibus ne unum quidem cognovit 1. *Reg. XIX, 14. 18.* Nec mirum istud, quum talis cognitio καεδιογνωσις prerogativam supponat. Quæ uti soli Deo convenit, sic solus etiam novit, qui sint sui 2. *Tim. II, 19.* Homines veram in corde fidem non nisi ex indiciis quibusdam probabiliter colligunt: infallibiliter indubieque non possunt. Præclare hanc in rem B. Mislerus T. VIII. *Disp. XVI. Giff. pag. 601.* *Quis tam est oculatus, inquit, ut in cætu etiam angustissimo ab externo aspectu dignoscere queat Electos, & vere Catholica Ecclesia membra? D. Apostolus diserte facit mentionem inter Iudeum in manifesto & occulto Rom. II, 28. 29. non modo respectu hypocritarum, sed etiam fidelium. Nos equidem lege charitatis ducti bene speramus de omnibus, in externa societate constitutis, & opera externa Christianismi edentibus, ad exemplum Apostoli 1. Pet. V, 12. interim qui simulate, qui sine fuce credant, soli Deo καεδιογνωσις patet 2. Sam. XVI, 7. 1. Reg. VIII, 39. Jer. XVII, 10. Job. X, 14. 2. Tim. II, 19.* Hactenus B. Mislerus. Fanaticus autem Noster 2.) peccat quod invisibilem Ecclesiam illam esse existimat, quæ nullam sigillatim *sectam* constituat. Equidem si *Sectæ* nomen stylo acciperetur Biblico, quod *Hæresin* notat, Ecclesiam ab ea invisibilem alienam esse facile daremus. Ast quum nulla non religio, ab alia quâdam distincta, etsi de cetero orthodoxa, *secta* nominetur fanatico, liquet, eos demum illius iudicio ad invisibilem pertinere Ecclesiam, qui nulli sese religioni, cœtuique addicunt, verum *neutrale* sunt, ut loquar cum vulgo, vel ut Latinius, *medii*. Quod quam falsum sit, inde constat, quod, qui *omnem* religionem eodem loco habet, *nullam* habet, quum *Christiana*, hoc saltem tempore, *religio non detur, nisi in Sectis*. Omnes igitur promiscue qui damnat, nec ullius se profitetur socium, is non obscure profanam mentem, & atheismum prodit, a cuius suspitione ut vel *Fridlibium*, vel *Fridlibii Magistrum* absolvam, ob execranda quæ foveant dogmata, hucdum a me ipso impetrare non potui. Quod autem 3.) Invisibilem Ecclesiam ab omnibus fidei cerebrinæ formulis alienam esse pronuntiat, in eo turpiter labitur, futurumque erga veritatem explanatam odium prodit, ac secum ipso pugnat.

23^a

23.

22^a

22^a

22^a

22.

21.

18.

17.

11.

12.

14.

1.

32

29.

36.

35.

41.

34.

40.

47.

48.

46.

45.

44.

51.

39.

pugnat. *Symbolis* enim in se spectatis cum nihil inesse vitii, tum multa etiam ab Ecclesia deberi in superioribus, & alias sæpe ad nauseam usque ostensum est. Porro ab hominibus non modo qua vitam & mores, sed doctrinam etiam & religionem corruptis recedendum esse, tam crebro studioseque Scriptura insinuat, ut vel stolidum vel impudentem esse oporteat, illud qui negare sustineat. Recedimus autem & declinamus per *Symbola*: Hæc igitur aspernari ac fugere ad invisibilis Ecclesiæ, vereque fidelium characterem male retuleris. Et vero, annon supra concessit fanaticus, sectarios inter, utpote Lutheranos, Reformatos &c. dari homines pios, & ad invisibilem Ecclesiam omnino referendos? Hos autem *Symbolis*, maxime vetustioribus & Catholicis nuntium remisisse, quo argumento eviceris? Annon *D. Lutherus, Gerhardus, Arndius*, alii, quorum de veritate fidei, & sanctitate morum hucdum neminem, ne quidem fanaticos inter, subdubitasse memini, *Symbolorum* qua veterum, qua recentiorum, ipsiusque adeo *Formulae Conc.* qua sic vocatur, fuerunt tenacissimi, & ex iisdem de se suisque scriptis iudicium fieri postularunt? *Vid. Arnd. in præf. Veri Christi.* Vides præposterò ausu hos omnes abs Te, invisibili Ecclesiæ eximi, & ad hypocritarum ac impiorum censum remitti, qui receperunt, juxta & approbarunt *Symbola*. Id enim quin cum multorum vere piorum injuria, & charitatis abs Te deprædicatæ jactura fiat, evitari non potest. Quapropter invisibilis Ecclesia dicitur, non quia ab impiis & hypocritis videri non potest, non quia *Symbola* averfatur & fugit, non quia omne, quod est sectarium & discretivum rejicit, sed quia membra illius, ratione internæ per fidem cum Christo, & inter sese, communionis, sinceræque ac ἀνομιονίης sanctimoniam & charitatis observari a nobis in hac vita certo infallibiliterque non possunt. Nam ut eleganter *Giffenses* docent *T. VIII. Disp. p. 600.* *Quædam in Ecclesia videntur, ut homines & publicum cultus exercitium: quædam non videntur, ut fides & interior spiritus ornatus. Hæc opposita non sunt, sed subordinata: simul consistunt, non se invicem tollunt.* Hinc illa Ecclesiæ militantis in visibilem, & invisibilem apud nostrates distinctio. *Visibilis notat cætum hominum extrin-*

extrinsecus Christianam religionem profitentium; Invisibilis autem cœtum vere credentium, in ipso visibili vocatorum cœtu, ut B. D. Steuberus loquitur T. VIII. Giff. Disp. VII. p. 228. Add. B. Calov. in Syn. p. 680. sq.

§. VII. Quid per visibilem, & invisibilem Ecclesiam intelligat Libertinus didicimus: nunc quid de utraqve sentiat videamus. Ac *visibilem quidem Ecclesiam veram esse ἀποτόμως negat.* Die sichtbare Kirche/ inquit, soferne sie die sichtbare Kirche genennet wird/ und ist/ ist nicht die wahre/ sondern die falsche Kirche. §. 30. conf. §. 29. Quod quam sit ab omni non modo Scriptura, sed etiam ratione alienum omnes intelligunt. Nam a.) ipsa Ecclesia *invisibilis*, quam tamen veram esse fanaticus largitur, sub *visibili* continetur. Licet enim hæc pateat, ista vero lateat, subordinantur tamen sibi invicem, *nec extra visibilem Ecclesiam vere fideles ordinarie sunt quærendi*, monente Thummio in *Imp. Wigel. p. 192.* Hinc Deus b.) postulat, ut nos jungamus Ecclesiæ *Jes. II, 2. XI, 10.* inprimis *2. Cor. VI, 14. 17.* Quæ adhortatio inanis foret ac vana, si nulla daretur visibilis, eademque vera Ecclesia. Imo vero c.) Christus nos ad Ecclesiam remittit *Matth. XIX, 17.* Oportet ergo illam esse visibilem, & quia verum rectumque ab illa nos expectare jubet iudicium, simul veram. Denique etfi omnis Ecclesia, qua videtur, est falsa, discere hic a fanatico velim, cur David, cur alii ab ea se abstractos fuisse tantopere sint conquæsti *Psal. XLII, 2. Psal. XXCIV, 4.* Quibus in locis visibilem oportere intelligi liquet, quoniam ab invisibili, dummodo fidem & charitatem retineamus, avelli per vim humanam non possumus. Postremo e.) quæ Romæ, Corinthi, Ephesi, alibi, collecta Christo fuit Ecclesia, visibilis simulque sancta & vera fuit. Hæc proinde duo una consistere non posse falso arbitratur fanaticus. Atq; inquit, *qui illa vera esse potest Ecclesia, quæ omnium confessione, est cætus ex piis, impiis, & hypocritis collectus, imo cujus pleraque membra spuria sunt & rejicula.* Resp. Ecclesiæ visibili multos esse admixtos impios & hypocritas, eosdemque pro membris Ecclesiæ veræ haberi a nobis, liberaliter damus. Nec id rigidiores etiam Reformati negant, quo de Vid. *Zanch. T. VII. OO. §. 73.*

23^a
23. 37
24.
22^a 36.
22^a 35.
22^a 34.
22.
21.
18.
17.
11. 31
12.
17.
11.

seq. it. *Sutlivius de Vera Christi Ecclesia c. Bellarm. c. II. p. 13.* ali-
 que. Causa est, quod per visibilem Ecclesiam, stylo etiam
 Scripturæ, intelligitur *generalis Vocatorum cætus*, quod liquet
 ex *1. Cor. I, 2. 2. Cor. I, 2. Gal. I, 2.* & aliis sexcentis. Quæ *vocatio*, quia
 non modo ad pios & fideles sed impios quoque & hypocritas
 pertinet, hi etiam media vocationis & regenerationis, puram
 scilicet Verbi & Sacramentorum dispensationem admittunt
 videntur, eandemque cum piis doctrinam & religionem, sal-
 tem qua externam professionem, & societatem, recipiunt, tum
 vero vel pietatis, & sanctimoniam, vel pœnitentiam saltem stu-
 dium præ se ferunt; hinc & ipsa pro veris veræ Ecclesiæ mem-
 bris *judicio nostro* habentur. *Nostro* inquam; Hoc quippe to-
 tum nititur *ministerio sensuum* externorum *I. Sam. XVI, 7.* ha-
 betque pro norma *charitatem*, quæ uti omnia sperat, nec quic-
 quam suspicatur sinistri; sic acquiescit in iis, quæ videt, expe-
 ritur, audit, nec plura sibi sumit, quam ut ex sensibilibus, exter-
 nisque iudicium ferat, illaque omnia pro membris veræ Ec-
 clesiæ reputet, illius qui societatem ore & gestibus profitentur.
 De occultis iudicare non audeat, sed hæc omnia Deo *καρδιογνω-*
ση relinquit, qui in extremo illo censorioque die abstrusa pec-
 ctorum humanorum aperiet, per Jesum Christum *I. Cor. IV, 5.*
 Bene hanc in sententiam *Gissenses T. VIII. Disp. VII. n. 18. p. 222.*
Ecclesia est corpus vivum, in quo est anima & corpus. Et quidem ani-
ma sunt interna Spiritus dona, fides, spes, charitas &c. Corpus sunt
externa professio fidei & Sacramentorum communicatio. Ex quo
fit, ut quidam sint de anima & corpore Ecclesiæ, & proinde juncti Chri-
sto capiti interius & exterius, & tales sunt perfectissime de Ecclesia:
Sunt enim quasi membra viva in corpore, quamvis inter istos aliqui
magis, aliqui minus vitam participant &c. Aliqui vero sunt de
corpore, & non de anima, ut qui nullam habent internam virtutem,
& tamen spe aut timore aliquo profitentur fidem, & in Sacramen-
tis communicant sub regimine, & tales sunt sicut capilli, unguis aut
mali humores in corpore humano. Obvertes: Hypocritas mem-
bra censeri, mirum non esse. Ast nostra in Ecclesia etiam manifestos
& notorios peccatores agnosci pro membris. Respondeo: Non
 agno-

agnosci. Excipies: *Interim tolerari*. R. feramus, quod mutare non possumus. Interest omnino Ecclesie majorem nonnunquam in coercendis improbis severitatem ostendi, & de laxitate disciplinae nostratum nonnullos aliquando conquestos fuisse memini. Quorum autem culpa hoc tribui debeat, meum nunc non est dispicere. Id novi, & explorato novi, Ministris Ecclesie tribuendum non esse. Hi quippe impiis omnibus & hypocritis temporarias, juxta & aeternas poenas, nisi mature resipiscant, denuntiant, saepe etiam pro concione improborum mores acrius, quam ut hi aequo animo ferre possint, castigant. Cur vero iidem non ab ipso etiam Ecclesie coetu arceantur, e Zanchio Reformato, quam ex nostratibus audire Temalim: *Non inficiamur*, inquit T. VII. p. 78. *multa esse vitia in nostris Ecclesiis, quod cum maximo etiam dolore affirmamus, superbiam, avaritiam, supra, crapulam, ebrietatem, in hospitalitatem &c. Neque magistratus admodum sunt solliciti, ut haec vitia ab Ecclesia Christi tollantur, quoad ejus fieri potest, sed omnes inhiant suis commodis, quaerunt quae sua sunt, non quae Jesu Christi.* Haec Zanchius, cujus auctoritatem, hoc minus rejicere poteris, quod Reformatorum religionem multo, quam nostram, melius cohaerere, ipse superius concessisti. Nec parum ad laxitatem disciplinae contulerint damnatae fanaticorum hypotheses, quorum e grege Thomaeus negat Principem obligatum esse, ut pro Civium suorum salute advigilet, Theodosiumque Imp. nimia liberalitatis infumulat, quod L. III. pr. C. de S. S. Trin. decere arbitratus sit suum imperium, subditos suos de religione commonefacere: *Principis contra officium esse docet, cavere, ne quis ob defectionem a recepta religione censura severiori notatus coetu Ecclesiastico ejiciatur; de jure Princ. th. V. p. 33. 34. it. th. XIII. p. 150.* Quae quidem si tam facile admitterent Magistratus ac Principes, quam auctoriter praescribit Thomaeus, nae brevi tempore, pro aliqua saltem disciplina haberemus nullam. Plura non lubet addere.

§. IIX. Dedi huc usque fanatico tantum, quantum salva veritate fieri potuit, *impios scilicet & hypocritas admixtos esse Ecclesiae, judicioque nostro pro illius membris haberi.* Quod autem hi

23^a
23. 37
24.
22^a 36.
22^a 35.
22^a 34.
22.
21.
18.
17.
11.
12.
17.
1.

hi ipsi multitudine sua fideles vincant, & ita vincant, ut hodie
 Visibilis Ecclesia non nisi quædam Hypocritarum & impio-
 rum colluvies sit habenda, (quod impudenter affirmat fana-
 ticus §. 30. p. 32. dic. Die sichtbare Kirche d. i. der Gottlosen
 und Heuchler) pari liberalitate non dederim. Distingvo inter
 Ecclesiam corruptam & puram; hereticam & Orthodoxam. In
 illa pios & fideles numero vinci ab impiis & hypocritis largior
 ob defectum puræ dispensationis mediorem, quibus regenera-
 tio & vera cordis pietas procuratur. In hac nego, propter
 efficaciam verbi, & divinarum promissionum pondus. Nam
 verbum nunquam redit vacuum, sed, ad quod missum fuit,
 exsequitur *Jes. LV. 10.* Quamquam si vel maxime concederetur,
 impios & admixtos esse Ecclesiæ, & numero vincere fideles,
 nondum tamen sequeretur propterea, Ecclesiam visibilem
 non esse veram. Etenim Ecclesia comparatur cum agro, in
 quo dantur Zizania, cum tritico, cui admixtæ sunt paleæ
Matth. XIII. & tamen dicitur regnum Dei, quia scilicet, quic-
 quid sit de impiis & hypocritis, Deus in eadem per verbum &
 Sacramenta, ceu instrumenta gratiæ dominatur. Quæ ubi
 pure & procul corruptela traduntur, hominesque adeo ad
 gratiam invitantur, ibi veram dari Ecclesiam est in propatulo,
 quum ex veris legitimisque causis, iisque non impeditis, non
 nisi verus oriri effectus possit, Quapropter etsi Ecclesia Co-
 rinthiaca multis laborabat hominibus improbis, incestuosis,
 ebriis, schismaticis, superbis; tamen ab Apostolo salutatur *Ec-
 clesia, salutatur sancta.* Quid? annon supra contendit fana-
 ticus: Charitatem esse notam veræ Ecclesiæ. Jam Q. Eccle-
 sia admittit notam, eam oportet esse visibilem. Sed Ecclesia
 vera agnoscit notas E. Obvertes: *Illam notam in membris
 oppido paucis visibilis Ecclesiæ apparere.* Respondeo verbis
Theol. Gissenf. T. VIII. Disp. XVI. §. 13. p. 595. Nihil integritati ve-
 ræ Ecclesiæ derogant hæreses, impii & hypocritæ, quam nihil decedit
 integritati Lunæ vel Solis per maculas adherentes, corporis perfe-
 ctioni, per carcinomata & morbos. Hanc mixturam permittit
 quandoque Deus in exercitium piorum, vel saniorum *I. Cor. X. 19.*
 Omnis

Omnis enim malus ideo vivit, aut ut emendetur, aut ut per eum Bonus exerceatur, ut loquitur Augustinus T. VIII. in Ps. 54. col. 525. c. Imo vero eo ipso, quod admixti sunt Ecclesia mali, evincitur adhuc Ecclesiam esse, haud aliter, quam ex morbo, quo quis afficitur, hominem esse, non hominis cadaver cognoscimus, ut acute infert Lobeck. ad Aug. Conf. Disp. X. p. 221. Exceperis; Agnoscere Te quidem adesse Ecclesiam, sed non veram, non sanctam. Resp. in quocunque coetu dantur media vera & ingenua Ecclesiam colligendi, in eo coetu datur etiam Ecclesia vera & sancta, quod supra docuimus. Quæ de admixtis improbis obijciuntur, non obsunt. Etsi non habent sanctitatem moralem, vel spiritualem, sufficit quod habeant sanctitatem Ecclesiasticam, & a reliqua perditorum hominum massa beneficio vocationis divinæ distincti sunt. Annon I. Cor. VII. 14. vir infidelis dicitur sanctificari per uxorem fidelem, quia per eandem occasionem, vel jus etiam nonnullum nanciscitur, spirituales in Ecclesia sanctimoniam acquirendi? Annon liberi alterutro saltem parente Christiano nati l. c. dicuntur sancti, sanctitate nimirum Ecclesiastica, quia jus habent bonis in Ecclesia dispensari solitis libere utendi, veramque adeo sanctimoniam tum inherentem, tum imputatam sibi conciliandi. Eadem impiis & hypocritis relinqvenda est sanctitas, qui & per baptismum repurgati sunt a peccatis, & a Deo in fœdus gratiæ recepti, postmodum quoque illuminati, ac de mysteriis divinis instructi ad uberiores gratiam quotidie invitantur. Conf. Mentz. T. I. 00. p. 394. sq. it. 564. seq. Cum ergo in visibili Ecclesia fideles & pii spiritua-liter; impii & hypocritæ saltem Ecclesiastice sint sancti, quo minus collectum ex iis cœtum sanctam veramque Ecclesiam dicere queamus, nulla religione impedimur. Nam, quod Aristoteles L. IX. Eth. c. 9. recte censuit: Civitas id maxime dicitur, quod in ea est principale.

§. IX. De visibili satis: ad invisibilem transeamus, quam uti solam pro vera sanctaque habet, sic ejus communionem ad salutem sufficere arbitratur fanaticus: Hergegen/ inquit, die unsichtbare/ das ist/ die wahre Kirche/ weil sie aus lauter heiligen
 C und

23^a
 23. 37
 24.
 22^a 36.
 22^a 35.
 22^a 34.
 22.
 21.
 9.
 18.
 17.
 46.
 11. 31
 44
 12.
 44.
 17.
 5.
 1.

und gläubigen Gliedern / oder in der Gemeinschaft der Heiligen bestehet / d. i. daß die Gläubigen / die in allen Secten vor der Welt verborgen liegen / nicht in einem concept, Catechismo, systemate, Confession, oder dergleichen formul: Sondern in einem verneuerten Herzen in einem heil. Sinn in einem Bunde mit Gott / und in einem Geiste stehen. *Ac initio quidem 1.)* admittimus Ecclesiam invisibilem e solis constare *credentibus, vereque sanctis.* Monemus tamen i credentes in Ecclesia *visibili* excludendos non esse, quippe quorum intuitu eandem præcipue veram sanctamque dici supra docuimus. *Amplius 2.)* & illud concedimus, hos sanctos in omnibus latere Sectis, *Grammaticè* sumpto vocabulo, i. e. cœtibus sibi oppositis & a se invicem distinctis, sic tamen, ut & pro conditione religionis magis minusve corrupta plures paucioresve adesse, simulque ad Sectas extra Ecclesiam positas utpote Socinianam, Judaicam, Turcicam extendendum non esse moneamus. *Interim 3.)* Invisibilis Ecclesiæ membra, vere fideles, solideque pios nullam, quæ sensus incurrat, Sectam facere, ut cum fanatico loquar, (siquidem vox capiatur *Grammaticè,*) non concesserim. Omnes enim vere fideles ab hæreticis ut se distinguant, & quando corpore non possunt, *animo* saltem, Orthodoxorum cœtui se jungant, necesse est, alioqui cessaret omnis fideles inter in Spiritu & veritate communio. *Conf. B. Haberkorn Vindic. Anti-for. Disp. VII. p. 159.* Unde & *4.)* contendimus eodem omnes ac singulos, ubi, ubi sint, *uno in conceptu,* saltem quæ *fundamentum fidei,* consentire debere. Quod dum negare audet fanaticus, *profana* juxta & *divinioris* sapientiæ expertem se esse prodit. Nam sive conceptus *Objective,* seu *formaliter* sumatur, in eodem ut consentiant fideles requiritur. Consentiant oportet in *Objectivo,* seu *re concipienda.* Ut enim eundem omnes finem intendunt, salutem æternam; sic *omninoque* salutis, & *res* in ea comprehensas omnes ut admittant necesse est. Eadem *facienda* spectant ad omnes: Spectant etiam *Credenda.* Hinc dabant Apostoli operam, ut *ταῦτα* eadem loquerentur & traderent *I. Cor. XV, 11.* Timotheus jubebatur,

batur, quæ a Paulo didicerat τὰυτα, eadem communicare cum aliis II. Tim. II, 2. Paulus autem diras imprecatur ei, qui aliud, quam ipse annuntiaverit, Evangelium attulerit Gal. I, 4. Quo zelo nihil fuisset opus, siquidem fideles in rebus credendis consentire non oporteret. Hoc etiam nō esset, unicuique hominum liceret *ὁμοουσίαν* salutis mutare & ordinare pro lubitu. Quod quam male cesserit Judæis Apostolus docet: Gentes, inquit, quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam, justitiam autem eam, quæ est ex fide: Contra, Israël qui sectabatur legem justitiam, ad Legem justitiæ non pervenit. Propter quid? quia non ex fide, sed tanquam ex operibus legis justificari voluerunt. Tantum nocuit Judæis, cum gentibus in conceptu *objectivo*, de Jesu Nazareno, Messia & Servatore generis humani non convenisse. Neque vero tantum in *Objectivo*, sed *formali* etiam conceptu fideles ut consentiant requirunt. Quod eque fieri posse ac debere negant fanatici, & horum antesignanus Thomasius: Affirmat tamen scriptura. Ut enim iisdem eadem *Objecta* fidei sunt præscripta; sic de iisdem *eisdem* quoque sibi formare *conceptus* debent. Eque *Objectum unum* a multis & sub *diversis ideis & imaginibus* concipi potest. Has inter tamen vel non nisi *una* fuerit *Objecto* suo *conformis*, adeoque *vera*, vel plane *nulla*, cum *uni Objectivo* conceptui non nisi *unus* respondeat *formalis*. Quotquot proinde veritatem assequi cupiunt, sub eodem *formali*, non quidem quæ *numerum*, tamen quæ *speciem*, rem apprehendere debent. Alioqui vel non nisi *unus* genuinum habeat *conceptum formalem*, vel plane *nullus*. Et vero cum *Scripturæ verba* ex intentione ac mente Spiritus S. non nisi *unum* habeant *literalem sensum*, eademque præterea tam clara sint & perspicua, ut vel a puero queant intelligi, quis dubitet eadem suis de *Objectis* non nisi *unum eundemque* *conceptum formalem* legentibus & audientibus posse instillare? Quid jam fiet de unitate fidei Eph. IV, 5. si pro numero capitum sententias, *conceptusque* fabricari licet de rebus sacris? Qui jam inter peccata numerabitur hæreses in Ecclesia & schismata excitasse, si in uno de rebus sacris conceptu convenire

23^a
23.
22^a
22^a
22^a
22.
21.
18.
17.
11.
12.
14.
13.

nire nec possumus nec debemus? Intellexit perniciem fanaticæ opinionis Apostolus: hinc *1. Cor. 1, 10.* *Moneo vos, inquit, fratres ut idem loquamini, nec sint inter vos schismata, sed sitis compacti, καθηρισμένοι ἐν ἐννοίᾳ καὶ μιᾷ γνώμῃ in una mente, unaque sententia.* Si idem loqui debent fideles & verba sunt signa conceptuum, quæ illud Apostolus iusserit, neglecta conceptuum unitate! Num vel concipi mens una, sententia una potest, procul unitate conceptus? Sed nolo de his pluribus cum Libertino contendere: Mox enim oblitus sui Eosdem illos Sanctos ita describit, quod una mente, foedere, Spiritu continentur: *Daß sie in einem verneueten Herzen/ in einem heiligen Sinn/ in einem Bunde mit Gott und in einem Geiste stehen: Quæ num sine unitate conceptuum in Sanctis habere locum possint sapientibus iudicandum relinquo.* Πρώτον haud dubie adversarii *Ἰεσίδος* est, quod veris de Deo rebusque sacris conceptibus parum aut nihil tribuit, & fidem, quæ sic vocatur, dogmaticam, seu quæ creditur, prodigiosa & execrabili impudentia §. 8. salvificam esse negat, idemque §. 44. his verbis propalam repetit: *Wir werden deswegen nicht selig/ daß wir wahrre propositiones von Göttlichen Geheimnissen haben. Quamquam denuo, nec ita multo post sibi contradicit falsus; Daß aus der Sadduceer Lehr nichts anders als fleischliche Sicherheit/ und gottloses Leben folgen müssen.*

§. X. Dignam esse fidelibus unitatem conceptuum ostensum huc usque dedi. Ut vero *conceptus* idem eadem semper *formula* exprimat non perinde necessarium iudicamus. Dummodo quis in *re ipsa* nobiscum faciat, etsi qua modum communicandi a nobis dissentiat, Noster nihilominus reputabitur. Interim quum non solum *Eadem sentire*, sed *loqui* etiam ab Apostolo jubeamur, *formula* etiam in *Compendiis, Symbolis, Systematibus* expressæ, nobisque receptæ ac usitatæ huiusmodi sint, ut commodiores, aut vero propiores substitui posse merito desperemus, quid nunc opus est, qualibet accepta occasione carpere illas & impotenter exagitare? Etenim si quid est, quod in receptis loquendi modis *jure meritoque*

que desiderent, cur non id expromunt fanatici, cur non commo-
 diiores suppeditant? Si jure, quod reprehendant, *non habent*,
 cur tantos sine causa clamores cient, cur velut pietatis remoras
 detestantur ac damnant? Num *veritatem planam* dilucidam
 que proponi, & ab adversariorum insidiosa *utam* præstari fre-
 munt? Certe si, quo essent in nostram religionem animo Li-
 bertini, non alio constaret indicio, hoc uno fieri palam posset,
 quod *Ecclesia securitatem* suam & *veritati* sua *propugnacula* invi-
 dent, & quantum in ipsis est, illam *exponere periculo*, hanc *te-*
nebris denuo *involvere* allaborant. Interim quia Ecclesiam uno
 in *conceptu*, & *conceptus signo*, vel formula loquendi convenire
 utile & quodammodo necessarium est, hoc ipsum inter falsæ
 Ecclesiæ notas male numeratum fuit fanatico, & quia custodien-
 dæ ac conservandæ fidei interest, ut Homo conversus procul of-
 fensione ac remora mediis salutis uti fruique possit, quod tamen
 beneficium Ecclesiæ visibili ac Orthodoxæ est proprium, hinc
 Eum, si quidem salutis suæ prospectum velit, omnino ad Eandem,
 si fieri possit, solenniter & palam accedere debere manifesto con-
 stat, & quodhinc sequitur, Invisibilis Ecclesiæ membrum fuisse
 non sufficit.

§. XI. Ad quod uberius declarandum solent nonnulli
exemplum sanctissimi *Servatoris* asserre, qui Sacris cœtus Judaici
 publicis nulla corruptelarum in vitâ & moribus habita ratione,
 interfuerit frequens, religionis societatem professus. Quod
 idem cum in suo de *Krazensteinio* iudicio allegasset *Spenerus*, in
 eoque homine pertinacem sacrorum nostrorum contemptum
 reprehendisset, invicem reprehenditur a *Fridlibio*, qui cultum
 nobis receptum eumque publicum fictitium & Papistico-cere-
 monialem, einen selbst erdichteten Papistisch-ceremonialischen
Gottesdienst / contumeliose ac impotenter appellat. Ad alla-
 tum vero *Servatoris* exemplum respondet fanaticus, *Eundem*
Judaicam religionem qua talem, non qua *Sectariam* approbasse.
Celebrasse igitur *recepta* *Judæis* *Sacra*, *circumcisione*, *paschate* & *aliis*
id genus *ceremoniis* *usum* *fuisse*: *Sed* *hec* *omnia* *ad* *Judaicam* *reli-*
gionem *præcise* & *abstractive* *sumptam*, non qua *Sectariam* *perti-*

23^a
 23. 32
 24.
 22^a 36.
 22^a 35.
 22^a 34.
 22.
 21.
 18.
 17.
 11. 31
 12.
 14.
 13.

nerē. Alioqvi Eum Pharifæis, nihilo qvam Sadducæis additiorem fuisse: utrosqve potius improbasse. Nullibi etiam, ut quis e Sadducæis conversus Pharifæorum se cœtui ac Sectæ immisceret jus fuisse. Remississe quidem homines ad Pharifæos ac ablegasse, sed tanquam Moralium, non vivi Dei verbi Doctores. Postremo ab omni Secta abhorruisse Christum, nec ullibi eam laudasse. Illud igitur Servatoris exemplum sibi sueqve sententiæ minime adversari. Etenim amplectendam esse religionem Christianam, in se & absolute spectatam, seipsum contendere, & auctorem esse: ut quis certæ alicujus Sectæ societatem profiteatur, id vero negare se necessarium. Probanda esse omnia & si quæ placeant, retinenda; Cetera Sectariis relinquere, nec de ceremoniis litem moveri oportere. Hæc summa est institutæ a §. 31. ad 36. & amplius disputationis, cui equidem insulsa multa & stolidi sunt immista, tenuiora tamen, qvam in quibus nostra detineri opera mereatur.

§. XII. Nos 1) *generatim* monemus, illam, ad quam respondet Objectionem fanaticus, præpostere & parum prudenter hic removeri. *Spenerus* enim de eo disputat, utrum quis ob nonnullos in cœtu quodam nævos, quales sibi videbatur *Krazensteinus* deprehendisse in Nostro, ab eodem recedere debeat, profususqve abstinere? Inficiatur illud *Spenerus*, & cum alia urget, tum ad pium Servatoris exemplum se recipit. Hoc autem loco quæritur: Num quis Conversus, utpote Socinista, in corrupto se se cœtui, jungere & ad Ecclesiam visibilem accedere, an vero sua in Secta, pro consilio svasuqve fanatici, debeat remanere? Quæ quàm sint diversa oppido liquet. Interim quia ipse largitur fanaticus, §. 32. p. 34. ex eo aliquid exemplo contra se posse probari, dummodo ostendatur, Christum & Apostolos e Judæorum Sectis aliam alii prætulisse, & ita quidem, ut a credentibus professionem societatis hujus aut illius Sectæ exegerint §. 32. p. 34. respiciemus nonnihil ad illa tempora, & ubi prius fanatici effugia removerimus, ostendemus, Christum & *Judaicam* religionem reliquis, & inter ejusdem religionis Sectas aliam alii antetulisse, denique ad professionem unius præ altera sese obligatos vel maxime credidisse. Monemus itaqve 2) *Speciatim* a)
Sad-

Sadducæos, Pharisæos, Essæos accurate loquendo non tam fuisse tres *Seclas* in gente ac religione Judaica, quam tres distinctos *ordines* Clericorum, eandem religionem, Judaicam scilicet, profitentium, quorum tamen placita pro studiis hominum diversimode recipiebantur. Siquidem Pharisæorum *Doctores*, fere Publicis; Sadducæorum *Politici*: Essæorum rigidioris disciplinæ *studiosioribus*, probabantur. Conf. *Joseph. L. XIII. Antiqv. c. 2. XIII. c. 9. L. II. de B. f. c. 7. Cuneus de Rep. Ebr. L. II. c. 17. p. 191. Pfeiffer. in Crit. S. p. 217. Dannh. in Dram. Phan. II. p. 80. seq. Osiander. Cent. I. L. I. c. 2.* Eo certe rigore, & gradu, quo Lutherani, *Reformati*, & *Pontificii*, a se invicem non disenserunt. Itaque si omnino locum habere comparatio debeat, malim eos cum *Cardinalibus*, *Jesuitis*, & *Monachis*, inter Pontificios, quam quidem cum tribus maxime receptis Christianorum Religionibus comparare. Verum, b.) esto fuisse *Seclas*? quid tum, si Christus nullius societatem professus fuit. Ipsi ad *Seclam*, sensu Biblico, accedendum esse negamus: ad *veram visibilemque Ecclesiam* accedendum esse contendimus. Si vero Judæos inter *Seclis* omnia infecta & contaminata fuerunt, nec adfuit coetus purior, distinctus a ceteris, eidem sese jungere Servator non potuit. Nam quemadmodum ante Lutheri tempora frustra fuissent moniti homines, ut ad puriorem sese Ecclesiam conferrent, quum ea nulli compareret; sic quando nulla penes Judæos fuit, eidem accedere nec debuit, nec potuit Servator. Vereor autem ut hæc ad nostra tempora possint accommodari. Lutherana enim, quæ sic distinctionis causa vocatur, religio & Ecclesia non solum est *minus mala*, quam ceteræ, sed & simpliciter *bona*, ob tenacissimam purioris verbi & sacramentorum dispensationis custodiam, quam haud dubie in numero plurimis veræ fidei, & infucatae pietatis documenta sequuntur. Quo observato etsi jamdum nervus incisus est iis omnibus, quæ supra multa garrulitate disputavit Fanaticus: fortius tamen urgebimus hominem, & quod supra innuimus, ostendemus, Christum aliam religionem, Ecclesiamque visibilem alii: ac in visibili Ecclesia sectam *Seclæ*, sententiam sententiæ, antetulisse: quo ubi desiderii suis satisfactum viderit

viderit adversarius, tandem aliquando a veritate se deflexisse intelligat.

§. XIII. Nam quod *α*) religionem religioni, & Ecclesiam Ecclesiae antetulerit, probo ex Sermone, quem Christus cum Samaritide habuit *Jo. IV.* Disputabatur t. t. *Judeos* inter atque *Samaritanos* utra gens religione sit melior, tanta quidem animorum contentione, ut neutra quicquam commercii haberet cum altera, & Samaritani Judaeos excipere hospitio, hi invicem ab illis vel potum aquae petere dedignarentur *Luc. IX. 52. 53. Jo. IV. 19.* Utrique ad Jacobum origines referebant, quaeque huic promissa erant divinitus, ad se pertinere jactabant v. 10. Nec id Samaritani facere videbantur injuria, quum teste *Josepho L. XI. Antiqu. c. 7. 8.* plurimi iis essent immixti ingenui Patriarchae nepotes. Si faciem habitumque utriusque religionis respicias, exiguum interfuisse discrimen existimes. Eadem utrisque credendi *norma* Scriptura, quod *ec. 17. 18.* non obscure colligitur: Idem *sanctitatis externa* studium: *charitatis* vero apud Samaritanos tantum, ut Israelitis ad imitandum proponi posset *Luc. X. 37.* Idem utrinque *Sabbatum.* Eadem *circumcisio*, quam veram ratamque fuisse *Augustinus* statuit *L. I. c. Crescon. c. 31.* Quod caput religionis erat, Christi utrobique expectabatur adventus, utrique nati illius gloriam sibi destinatam putabant v. 25. Erat porro suum utrique genti *Sacerdotium*, idque Leviticum: *templum* quoque & *cultus* sanctissimis ceremoniis exhibendus v. 22. Quin & consentiebant in eo, non *ubivis*, sed in *loco* divinitus *dedicato* cultum Numinis solenniter institui, oportere. Conf. *bina Sichemita. Epist. a J. Ludolfo Anno 1688.* vulgatae: *Unicum* erat, quo de convenire non poterant; Quo in loco id fieri oporteret, quum Samaritani promonte Garrizin Samariae, Judaei promonte Morija Hierosolymis pugnarent. Nec deerant, quibus suam utrique sententiam tuerentur. Judaei auctoritatem Numinis 2. *Sam. VII, 34.* 2. *Chron. VI, 6. Ps. LXXVIII, 68.* Samaritani antiquitatem hujus instituti pro se allegabant: *Patres, nostri,* dicebat femina, *in hoc monte adoraverunt.* v. 20. Quod ipsum ad

ad vetustissima tempora, ipsorumque adeo Patriarcharum ætatem referri oportere *Grotius in Notis ad h. l.* non incommode monuit. Etenim *Abraham* non procul Sicimis altare quoddam extruxerat *Gen. XII, 6. 7.* Hic etiam *Jacobus* cum filiis suis sacra peregerat *c. XXXIII, 18.* Eadem in agri parte ob spem in Messiam *Josephi* ossa sepulta fuerant *Jos. XXIV, 32.* *Melchisedecus* autem etiam habitaverat, si quidem *Hieronymo* credimus. Denique in vicino monte *Benedictiones* suas recitari *Deus* voluerat, *Deut. XXVII, 5. Jos. VIII, 20.* Ut adeo montis illius religio vel ipsa vetustate tueri se videretur. Quod si *Fridlibius*, vel alius quispiam *Libertinus* istis vixisset temporibus, haud dubie illam de *Loco adorationis* controversiam inter *sectaria*, totumque illud diffidium ad *Sacerdotum* ambitionem cum *M. Arnoldo, Hæresiologo* retulisset, sibi que adeo fabricatus fuisset religionem ab illa *circumstantia abstrahentem*, folisque *substantiabilibus* in nixam. Rogatus etiam, cujus religionis esset? *neutrius* se esse socium, & neque *Samaritanum*, neque *Judeum*, sed *Messianum*, dixisset. Quid autem tanto in diffidio *Servator*? Id ex colloquio liquet. Primo enim a.) *Samaritanos erroris insinuat.* *Nescitis*, inquit, *quid adoretis.* Nimirum etsi bono animo & consilio operabantur sacris, cultumque dirigebant ad Deum, ad exempla etiam Patriarcharum provocabant, tamen quia Deum recte & distincte non norant, & male interpretantur scripturas, nec habebant, cui cultum suum idonee superstruerent, fundamentum, nescire prorsus *Servator* pronuntiat, quem adorent; Quod ipsum notare liceat contra fanaticum, qui p. 48. affirmare non dubitat. Wir werden deshalb nicht seelig/ daß wir NB. wahre propositiones von den Göttlichen Geheimnissen = haben/ sondern/ daß wir solche in uns verkläret finden = ob wir gleich keine so deutliche in gewisse Sätze und Bücher verfaßte Erkänntniß davon haben / ja NB. wen unsere Erkänntniß auch gleich irrig wäre. Atqui non quaecumque externæ sanctimonie studium, aut bonam, ut loqui amant intentionem ad cultum Numini probandum sufficere, sed omnino veram solidamque illius, quæ *essentiam & voluntatem* notitiam requiri,

23.
23. 37
24.
22. 36.
22. 35.
22. 34.
22.
21.
9.
18.
17.
11. 31
12.
17.
1.

ex eo constat, quod h. l. Christus Samaritanorum προσκυνῶν non alia de causa damnat ac rejicit, quam, quia, quem ipsi adorent nesciant. Contra vero b.) *Judeis veritatem religionis & Ecclesie tribuit.* Nos inquit, adoramus quod scimus, ob credita nimirum τὰ λόγια τῶ θεῶν, ac inde hauriendam notitiam ad salutem *Rom. III, 2. 2. Tim. III, 16.* Hinc nox subjungit: *quia salus est ex Judeis.* Quo verbo simul. c.) *eandem a Samaritana, vel aliorum religionibus sperari debere negat.* Ut enim salutem esse ex Judæis dicit, quia, quid ipsi adorent, sciant; Sic illud de gentibus negandum esse subinnuit, quia ipsi adorent, quod nesciant. Hinc porro d.) *Judaicam religionem & cultum Samaritano tanta fiducia profert,* ut seipsum illius quodammodo socium profiteri non dubitet. *Nos;* inquit, quod adoramus, scimus. Quod ipsum manifesto docet, non subdole aut veteratorie agendum esse in iis, quæ ad religionem spectant, sed cujus de veritate convicti per scripturam in conscientia sumus, hujus quoque societatem nos profiteri debere.

§. XIV. Habes, opinior, demonstratum, fanaticæ, Christum omnino unam religionem, vel, stylo ut utar tuo, *Messianæ religionis sectam* alteri prætulisse. Nunc illud quoque in me probandum in me recipio, inter ipsas *Judaicæ religionis Sectas,* eum *uni* magis favisse, quam *alteri,* quo constet, nemini fas esse, ad illius exemplum, velut in religione neutralis ac medii, provocare. Ac initio quidem *Phariseorum,* quam *Sadduceorum,* doctrinam meliorem fuisse adversarius largitur. Negat tamen Christum quempiam e Sadduceis conversum ad Phariseorum probanda placita compulisse, ve etiam his, quam illis, addictiorem fuisse. Quid autem, si alia omnia ostenderit e Scripturis? Annon Christus Phariseos in cathedra Moysi, velut hujus in munere legitimos successores, ordinariosque legis interpretes sedere pro palam dixit *Matth. XXIII, 3.* annon in controversia cum Sadduceis de resurrectione mortuorum pro illis pronuntiavit: annon eosdem audire jussit, annon eorundem convivii & congressibus frequens interfuit? Quorum nihil omnino de Sadduceis legitimus. In istis *aliqua* saltem probavit dogmata,

mata, in his *nulla*. Si Apostolos respicis, Paulus etiam, cum Christo dedisset fidem, Phariseorum ἀρεσκον ἀκριβοῦς ἀτην appellare non dubitavit *AE. XXII, 6. Phil. III, 5. 6.* Neque vero inficior, eorundem doctrinam multis gravibusque erroribus contaminatam fuisse. Id solum urgeo, Christum ad eorundem scholas homines ablegasse, quod scivit, in iisdem paulo meliora doceri, quam aliis. Quanto autem magis fuisset remissurus ad cœtum, si quem scivisset, omni ex parte orthodoxum ac integrum! Obvertitur: *Laudasse Christum Phariseos, eeu sobrios moralium, & legis Mosaicæ, non vivi Dei Verbi doctores.* Atqui fatetur fanaticus, aliquid eos sinceri protulisse ex Lege, sic hätten was universitätsches ens dem Gesetz fürgetragen. §. 37. Quid igitur? Num legem vivi verbi partem negaverit? Id vero quo jure fieri queat, ostendi mihi postulo. Aliter Paulus: *Vivus est Dei sermo Hebr. IV, 12. confer Jo. VI, 63.* a quo ut lex removeatur divina, nulla scriptura patitur. Idem *Legis*, qui *Evangelii* auctor est. Si *viva* lex non est, non vivum Dei verbum, *mortuum* quid fuerit. Verum lex iram operatur *Rom. IV, 15.* litera occidit *2. Cor. III, 6.* Num quid occidit quod mortuum? Tam misere nimirum hallucinantur in mysteriis explanandis fanatici. Scimus equidem non datam esse legem, quæ possit vivificare *Gal. III, 12.* Sed aliud est esse *vivum*, aliud esse *vivificum*. Reddere homini in peccatis mortuo *vitam spiritualem* non potest: Interim vivum Dei verbum esse non desinit, quod impudenter affirmat §. 37. fanaticus. Quamquam nec illud adversario dederim, Phariseos nihil omnino de Evangelio tradidisse. Neque enim tantummodo *Mosen*, sed & *Psalms* & *scripta Prophetica* prælegerunt, rogati quoque de servatoris natalibus & persona promte, aliquando etiam commode, responderunt *Matth. II, 5. c. XXII, 41.* Dixit: *At Christus tamen cæcos, & duces Cæcorum nominavit. R. Cœcos dixit, non quasi oculos non habuerint, insignis quippe notitia illis tribuitur Rom. II, 17. Io. VII, 28.* Sed quia sibi & aliis clauderant: damnavit, non quod viam salutis prorsus ignorarint, sed quod cognitam ostensamque terere recusarint.

§. XIV. Sic igitur *Christum* sectam sectæ ante tulisse constat. Idem de illius *discipulis* proclive mihi erit ostendere. Quoad enim duravit synagoga Judaica, hanc non modo Samaritani, sed & reliquis per orbem religionibus, ceu Israelitæ *γῆσιος Io. I. 36.* antetulerunt. Quod ad sectas, *Paulus*, etiam post suum ad Christianos accessum distincturus sese a Sadducæis, Phariseum se esse professus fuit. Abolita religione *Judaica*, ab *Hac*, & *Samaritana*, non modo institutis ac moribus, sed ipso etiam nomine Suam distingvere statuerunt, recepto Christianorum titulo *Act. XI. 26.* Coortis deinceps hæresibus, quarum feracius opinione nostra ævum Apostolicum fuit, cum ipsi recesserunt ab illis, tum alios, ut recederent, monuerunt. Quod autem præterea ostendi sibi cupit fanaticus, quod Apostoli unius sectæ præ altera professionem exegerint, id vero quam stolidè sit postulatum ab eo omnes intelligunt. Hoc ipso enim quod vitare *malos*, & ab iis deflectere monuerunt, simul ad hæerere *bonis*, & veritatis societatem profiteri iusserunt.

§. XV. Sic igitur desiderii est satisfactum fanatici, & quod *Christus* cum Apostolis religionem religioni sectamque sectæ prætulerit, meliorum etiam partium societatem, professionemque urserit, demonstratum. Hic autem ut alia omnia sibi de Servatore, huiusque discipulis persuaferat; sic illius opinionis fiducia multa hinc elicit S. literis, & veræ pietatis studio inimica, ipsique atheismo aditum apertura. Præcipuum est quod docet, hominem conversum nulli speciatim sectæ addidum, sed ab omnibus, Servatoris exemplo, abstrahere, & Christianæ religionis, *qua talis*, non *qua sectaria*, socium esse oportere. Ad quod facilius discutiendum relictis omnibus quo sensu vox *secta* & *sectarium* accipi possit, videndum est. Hoc enim vel sumitur *populariter* & *laxe*, pro eo, quod est *distinctum* ab aliis, coetuique cuidam *proprium*, eaque de causa *symbolis comprehensum*: vel *rigorosius*, & *biblice*, pro eo, quod est *hæreticum*, & *capitaliter* erroneum. Priori sensu nemo conversus abstrahere debet a sectariis, quoniam alioqui tota, quam jactat, Christiana religio, & quicquid ad fidei analogiam, pertinet, esset a-
bitu-

biturum in fumum, quum nullum sit fidei aut doctrinæ caput, quod non sit ab hæreticis impugnatum, eaqve de causa ab Orthodoxis assertum & Symbolis comprehensum. Aut si huic occurrere periculo vellet fanaticus, necessario scribendus esset *Sectariorum catalogus*, vel index quidam expurgatorius, quo quæ sint sectaria, quæ non sectaria, & ad religionem ut sic referenda, constaret. Alioqui quod uni videbitur *sectarium*, alteri videbitur *Christianum*, qui tamen admittendo illud, quod alteri erat sectarium, pro fanatici opinione, inci piet esse *sectarius*, desinet esse verus *Christianus*. Si autem *sectarium* capitur *rigorosius & Biblice*, pro eo quod est hæreticum, tum equidem cuilibet salutis suæ cupido abstrahendum esse ab omni sectario & secta non modo largimur, sed & contendimus: At vero tunc fuerit ostendendum fanatico, religiones omnes etiam Lutheranam, esse hæreticas & falsas eaqve omnia quibus a se invicem distingvuntur, capitaliter erronea. Quod uti, quoad veritati sua constabit dignitas, nunquam futurum est; sic tali ratione abstrahere ab omni Secta, & sectario velle hinc *supervacuum*, hinc etiam *impossibile* iudicamus. *Supervacuum* quidem, intuitu religionis Lutheranæ & Orthodoxæ. Alia quippe abstractione intelligi h. l. non potest, quam cuius beneficio religio Christiana ab omnibus corruptelis, admistisque erroribus repurgetur, & in statum perfectiorem evehatur. At vero hujus generis immundities ob perpetuum cum scriptura consensum, in Lutheranam religionem non datur: nec alio Eam sensu admittimus esse Sectam quam populari atqve Grammatico. Ergo ut eadem abstrahendo removeatur, nil opus est. Quod enim jamdum in se satis perfectum est & mundum, id ut per abstractionem demum hujusmodi reddatur, non indiget. Neque vero putari cum fanaticis debet, quasi pugnet religionem esse *sectariam*, sensu laxiore, & *Christianam qua talem*. Enimvero quando tempore Apostolorum eadem opponebatur *Pseudo-Apostolica*, *Nicolaitica*, *Hermogeniana* &c. annon erat Sectaria, hæreticis quippe omnibus contradistincta; & tamen simul Christiana, qua talis, h. e. revelationi ac voluntati divinæ perpetuo

conformis? Huic igitur *γνωστός* Apostolicæ cum per omnia fili-
 mitis sit Nōstra, nec ullo, vel ipsorum adversariorum confes-
 sione, capitali errore infecta, quid jam opus est ab eadem ab-
 strahere, vel eandem per abstractionem ab erroribus & impu-
 ritatibus liberare? Quod si autem abstractio consideretur in
 relatione ad Sectas *ὄντως*, ac sensu Biblico tales, utpote *Pontifi-*
ciam, Reformatam, Socinisticam &c. tum vero eandem profus
impossibilem esse existimamus: Deme enim ab his sectaria h. e.
 hæretica, & erronea: tum desinent esse Sectæ, & religiones Se-
 ctariæ. Adhæc abstractio supponit eorum omnium, a quibus
 fieri debet, in essentialibus convenientiam. Est enim inqvi-
 sitio rei formalis, in quâ omnia convenient, quæque in omni-
 bus ejusdem ordinis sit radicata. Vid. *B. Calov. in Gnostol. c. IV.*
p. 10. Sed vero Sectæ omnes in essentialibus differunt: Un-
 de & religio Christiana de Orthodoxa, & hæreticis non *uni-*
voce, sed *equivoco* prædicatur: quæ ergo per abstractionem ea-
 dem illa essentialia vel substantialia comprehendantur, cum
 ne quidem adsint in omnibus? Quapropter quam sibi fabri-
 cantur & fingunt religionem in *abstracto*, vel Christianam *qua-*
zalem, fanatici, hanc *male coherentium opinionum colluviem*, aut
 verius *somnium* aliquod judicamus.

§. XVI. Interim mirum esse non debet, Fridlibium illa
 deceptum hypothese, de Sectarum, vel distinctorum cœtuum
 cultu publico, & sacris solennibus contemptim admodum ac
 rehuiter statuisset. Etenim sectariorum omnium, adeoque
 pro illius opinione, etiam Lutheranorum sermonibus publi-
 cis parum tribuit, sufficere arbitratus, si rariuscule audiantur:
 Er horet sie auch wohl zuweilen predigen/ oder lehren/ und wenn er
 etwas gutes bey ihnen findet/ das nicht zur Sectirerey gehöret so
 brauchet er sich desselben/ aber dadurch beweist er keine Secte in
 sonderheit &c. Ceremonias omnes, velut humanas, traditio-
 nes rejicit, quin & usum Sacramentorum, saltem in cœtu pu-
 blico, contemnit, parumque æstimat. Scilicet hæc illa pietas
 est, & sanctimonia singularis, qua tantopere superbiunt, ac
 efferunt sese fanatici, ut sub urgendi cultus interioris titulo,
 omnem

omnem verbi & Sacramentorum dispensationem fastidiant, & tantum non ex ipsa Ecclesia proferibere allaborent. *Anabaptista*, Lutheri tempore, nescio quam conscientiae teneritatem causati, ab omni templorum frequentatione abstinebant, edito ea de re singulari libello, quo consilii sui rationem reddebant, *Arnoldo teste T. II. Hæres. L. XVI. c. 21. n. 20. f. 273.* Idem celebrationem sabbathi oderant l. c. f. 281. *Schwenckfeldius Ep. LXXX. p. 936.* *Alhier* inquit, wost ich gern mit den *Wercstürmern* reden/ und von ihnen hören/ ob auch NB. zum *Nachtmal* gehen und *Predigt* hören sey nöthig zur *Seeligkeit*? Sagen sie nein/ warumb treiben sie die Leute darzu/ und hegen die *Obrigkeit* darzu/ NB. die *Stillen* zuverjagen. Istis nicht zuerbarmen/ daß sie wieder Luther und ihre eigene Lehre eine *Noth* draus machen/beweisen sie uns das/ daß sie immer schreyen/ das/ das/ das thut/ das ist der *Befehl* des *H. Ern* &c. *Qua* quidem fanatici doctrina effectum est, ut *A. 1526.* *Baptismus* & *Cœna Domini* prorsus a *deceptis Silesiis* negligenterentur, *Seckendorff* teste in *Suppl. Ind. I. hist. Luther.* Sic *Abrahamus Franckenbergius* *Sacris* *Lutheranorum* interesse. & *S. Cœna* uti, recusabat, causatus, quum ea postremum fuisset usus, vinum a se sumptum, & ore exceptum abiisse in aquam *Vid. Arnold. T. III. c. IX. n. 16.* In *Belgio* *Coornbertus* negabat fas esse, ut quis ad frequentanda sacra publica compellatur, nec enim vinculo indigere, liberi qui possit v. vere, ut *Hornbeck.* auctor est. in *S. C. p. 471.* *Taceo* *Val. Wigelium, Phil. Zieglerum, Jac. Böhmium, tum vero Ezech. Meibium, Stiefelium, Hertzbergium, Felgenbauerum,* alios, quos omnes publicorum sacrorum profanos contentores fuisse historia loquuntur, ipsique fanatici fatentur. *Nostro* tempore *Arnoldus,* & multi *fanctuli,* a *Sacris* publicis, usuque in primis *Cœnæ,* non modo huc dum per aliquot annorum spatium, quod ipsi non dissentur, abstinent, sed & in tantis *Ecclesiæ nostræ,* quæ ipsorum persuasio est, corruptelis, aliis abstinendum esse contendunt. *Vid. Arnold. nam Secten* &c. *Conf. Dn. D. Schelgw. in Wigand. p. 73. 85. 90. seq. & Dn. L. Cypriani in eruditiss. animadv. c. l. n. 11. & alias.* Tanta *nimirum*

mirum fanaticorum in despiciendis salutis mediis conspiratio est. Nos opponimus invicem contrariam totius Ecclesiæ in V. juxta & N. T. praxin. De fidelibus V. T. dictum est supra. In Novo *Simeon & Hanna* a frequentatione templi Hierosolymitani laudantur *Luc. II, 27. 37.* Quin & consummato jam sacerdotio Levitico *Petrus & Johannes* Apostoli hora IX. ascendebant in templum, non *concionaturri*, aut in frequentioris auditorii gratiam, sed *oraturi Act. III, 1.* confer *c. X, 3. 9.* Fideles *ἰσοθουαδδν* orabant *Act. I, 14. IV, 24.* Paulum quoque & *Silvan* frequentasse *proseuchas*, patet ex *Act. XVI, 16. 18.* De quibus Vid. *Vales. in Not. ad Euseb. L. II. f. 28.* Sed maxime illustris locus est *Ebr. X, 25.* *Ne deseratis ἐπισυναγωγὴν nostrorum mutuam, ut mos est nonnullis, sed adhortemur nos invicem, hoc magis, quod videmus propinquum esse diem.* Haud dubie jam t. t. fuerunt nonnulli, qui singulari sanctitatis opinione inflati publicis sibi congressibus carere posse videbantur. *Estius* ad h. l. observat, ex mente Interpretum *Græcorum* pertinere hanc admonitionem vel ad eos, qui metu persecutionum non audebant ejusmodi conventus adire, vel potius ad homines morosos & fastuosos, maxime divites, qui cum fratribus humilioris conditionis misceri dedignabantur. Et sane non defuisse tanti supercilii homines, qui eodem cum aliis sedere loco, vel etiam cibum capere & conversari gravarentur ex *1. Cor. XI, 20. 21. 22. Jac. II, 2. 3.* non obscure colligitur. Quem ad factum quum sanctimonix singularis persuasio accessisset, congressus publicos, & oratoriorum frequentationem fastidiebant. Memini hunc locum a *Latinis* maxime interpretibus ad desertionem totius Ecclesiæ, & crimen *ἀποστασίας* trahi, quo pacto multum conferret ad ostendendum, visibilis Ecclesiæ societatem non omnino nullius momenti esse: At illud, *καθώς ἔθος τισίν*, illam explanandi rationem vix patitur, utpote quod desertionis frequentiam & consuetudinem arguit, cujusmodi cum *ἀποστασίας* ratione conciliari non potest. Loquitur ergo de contemptu, & fastidio conventuum publicorum, quando scilicet *homines vel omnino emanent, vel raro comparent*, ut

Schmi-

Schmidius explicat p. 1093. Quod quidem improbat vehementer Apostolus, quia per hoc impediuntur homines, ne provocare se mutuo ad charitatem, vel consolari etiam, & ad spem firmam accendere queant. v. 24. Quorum omnium tantam necessitatem agnoscit, ut ob eorundem neglectum homines in extremo, qui instet die, graves daturos esse poenas subinnuat. Unde & ex eodem loco *B. Schmidius* suo in Commentario hæc Confœdaria elicit; *Turpe & Christiano homine indignum est derelinquere conventus Ecclesiasticos publicos, si modo haberi queant. Nam ejusmodi conventuum, præter alias, hæc quoque ratio est, quod sunt quedam Confessionis publicæ species; Unde non immerito Apostolus noster Christianos ejusmodi conventuum derelictores acriter taxat, & pungit, dicens: καθὼς ἑβος τισίν.* Imo vero subjungit: *Christiani non tantum non debent deserere congregationem suam in conventibus publicis Ecclesiasticis: sed se invicem etiam studiose adhortari, ut illam non deserant. Hoc namque volunt hæc Apostoli verba: ἀλλὰ παρακαλέσθετε; sc. vos invicem, ut ejusmodi conventus instituatis, & frequentetis.* Quam parum autem hanc Pauli adhortationem sententiamque curent fanatici, est in propatulo. Audacter satis *Thomasius de Jure Princ. P. 1. p. 3. sive Deum respiciamus, sive hominem, nihil adesse reperimus, ex quo ratio firmiter concludere possit, Deum a nobis exigere externum cultum. M. Arnoldus in tr. von Secten Wesen S. 3. p. 24.* Es ist/ inquit, zu vermuthen/ daß nach und nach das Blat sich umbkehren/ und man nicht mehr/ wie Hr. Cypriani thut/ das Kirchengen/ sondern der entgegen gesetzten praxi, wegen des alzuschrecklichen Jamers nirgends widerstehen könne. Et p. 29. n. 16. post confarcinatas quasdam & detortas Nostratum de hypœcritis querelas concludit, der gemeine Kirchendienst sey nicht allein an sich selbst unnöthig/ sondern auch nach der Lutheraner heutigen praxi gar schändlich/ verderblich/tödtlich und verdamlich. Saniores his erant veteres Christiani, quorum e numero *Tertullianus in Apol. 9. 39.* *Coimus, inquit, in cœtum & congregationem, ut ad Deum quasi manu facta precationibus ambiamus orantes. Hac vis Deo grata est.*

est. Et sane, quod ille ait, *feri non potest, ut domi quis tam bene oret, quam in Ecclesia, ubi clamor multorum excitat Deum.* Etenim quod potissimum est, per publicam verbi & Sacramentorum dispensationem colligitur Christo Ecclesia, & fides vel accenditur, vel saltem nutritur, charitas intenditur, religio propagatur. Quot quot igitur a conventibus publicis vel abstinent ipsi, vel aliis ut abstineant, quocumque modo auctores sunt, hi mentem Deo, & pietati infestam produnt, & totius Christianismi jugulum petunt. Finge homines abstinerere ab omni congressu cultuque Numinis publico, corruet Ministerium, præcipitabitur disciplina, interibit Ecclesia: omnibus quippe insidiis, Satanae & mundi exposita. Recte admodum *B. Wigandus: in Anabapt. allegante Dn. D. Schelgw. in Wigand. p. 164. Est prorsus diabolica machinatio, externam verbi prædicationem, & S. cætus extenuare. Nam hac arte diabolus homines ex officina Dei trahit, ut postea in vacua pectora omnis generis fanaticismos & deliramenta, quam liberrime infundere possit. Dum enim homines sacros congressus frequentant, & unum certumque genus doctrinae audiunt, jungunt suas preces, & gratiarum actiones, monentur de corruptelis doctrinae & hæresibus ac norunt fundamenta scripturae, quibus diabolo, Pseudo-Prophetis falsisque dogmatibus se possint opponere, & in ipso cætu audientium Dei verbum, utentium S. Cæna & simul nomen Domini invocantium, concipiunt illi, qui intersunt, novos & arduos, motus per Spiritum S. &c.* Hæc causa movit veteres, ut in ofores sacrorum publicorum graviter animadverterent. *Eustathium Episcopum Sebastenum, hæreticum Macedonianum, sed sanctulum, & monasticum studiosum, quod domi conventicula, seu, ut nunc audiunt collegia pietatis, habuerat, & iis, qui Ecclesiam & congressus publicos averfabantur, domi communicare permiserat, loco movit Gangrensis Synodus, condito in hanc sententiam Canone: Si quis docet, domum Dei contemptibilem esse, & conventus, qui in ea celebrantur, anathema sit. Nec non: Si quis extra ecclesiam seorsim conventus celebrat, & despiciens Ecclesiam ea quæ sunt Ecclesie, voluerit usurpare, non conveniente Presbytero, juxta decretum*

cretum Episcopi anathema sit Vid. Socr. L. II. c. 43. f. 256. Sozom. L. III. c. 14. f. 520. Basl. Ep. 74. ad occid. Magdeb. Cent. IV. c. II. Ostand. Cent. IV. L. III. c. 23 p. 217 sq. Qvam eqvidem Synodum hoc nomine ingentis malitiæ arguit, qvum ipse sit pessimus, M. Arnoldus Hæres. L. IV. c. VII. n. 28. f. 183. & qvicqvid hujus factum, Patrum erga pietatem & vitam asceticam odio, impudentissima calumnia, tribuit, Eustathium autem ipsum, ceu suum in hæresi, & fanaticismo socium, conqvistis undiqve, & longe petitis coloribus excusat; Reclamante omnino historia, & tali methodo, qva si quis uti voluerit, facile fuerit, vel Cacodæmonem ipsum contra Creatoris judicium defendere, vel etiam in ipsius laudem Panegyricum scribere. Sufficit hujus synodi placita, utut a paucis habitæ, in VII. *Oecumenica*, seu *Trullana*, tanqvam verbo Dei conformia omnium suffragiis approbata fuisse. Sed & Christiani Magistratus & principes, ut Cives sui, frequentes convenirent ad sacra pie & sapienter sanxerunt, sigillatim in *Constit. Eccles. Magdeb. l. 6. §. 2. p. 19.* edicitur: daß an allen Son- und Feyertagen alle Hauß-Väter nud Hauß-Mutter nebst ihren Kindern und Gesinde sich zu der Predigt vornehmlich in der Kirche/unaus bleiblich einstellen sollen. *Conf. omnino Minist. Quedlinb. von der wahren nothwendigkeit des Kirchen und Abendmahlsgehns c. 3. n. 15. 16. & alias. πῆῶτον fanaticorum ψεύδος est, qvod spiritualia solum & interna suspiciunt, externa vero omnia velut homine Christiano indigna aspernantur ac fugiunt, & propter gratiam Spiritus S. in habitantem externis se templis facile carere posse existimant. Nos autem uti cultum internum cum externo conjungendum esse monemus, ita cum Patribus Synodi Gangrensis, domos Dei honoramus, & conventus, qui in his sunt, tanqvam sanctos & utiles suscipimus: pietatem tamen in privatis domibus non claudimus, sed omnem locum in nomine Dei edificatum, honoramus, & congregationem in eadem Ecclesia, factam pro utilitate communi, recipimus. Qvod ipsum ad amoliendam superiorem Arnoldi, aliorumqve calumniam sufficere arbitramur.*

23^a
23. 32
24.
22^a 36.
22^a 5.
22^a 84.
22.
21.
7.
18.
17.
41.
11. 31
4.
12.
14.
11.

§. XVIII. Præconio verbi publico parum adversarius tribuit: Ceremoniis autem & ritibus etiam minus. Wenn Christus hätte haben wollen/ inquit, daß in der Christlichen Religion/ so fern sie nicht Sectirisch/ gewisse Ceremonien seyn solten/ so würde sie der bekehrte Christ mit machen: Weil aber das Christus nicht gewolt/ so hat er sich auch darumb nicht zubekümmern. Quod ad ceremonias attinet, eadem vel sunt *divinitus præscriptæ*, ut Baptismus & Cœna Domini; vel ab *hominibus receptæ*, ut vestes, jejunia, &c. *Ille ad religionis substantiam* pertinent, cultusque divini partem constituunt &, quod hinc sequitur, æternæ felicitati consequendæ inserviunt: *He non partem*, sed *signum* cultus divini sistunt, quia hic a revelatione divina speciali in solidum dependet, quod constat ex *Jo. I, 18. c. IV, 21. Rom. VIII, 26. 1. Tim. VI, 26. Act. XVIII, 24. 25.* Unde & ad vitam æternam consequendam nil conferunt. Neque tamen hinc sequitur hominem Christianum ad eas observandas obligatum non esse. Licet enim non sint observandæ ob *præceptum & institutionem Dei*, sunt tamen observandæ ob *bonum Ordinem in Ecclesia; & retinendum vinculum pacis.* Bene B. Hülsemannus monet in *Prælect. ad Form. Conc. Art. XIX. Sect. IV. p. 955. Habitus libertatis Christianæ, & immunitas ab obligatione conscientie ad ritus, in respectu ad unam causam finalem, utpote V. A. consequendam, non infert libertatem & immunitatem a non servando, in respectu ad alias causas finales*, sc. harmoniam morum, ac rituum in signis realibus, conservandam, & Ecclesiæ, in qua quis vivit, probandam suam *ὁμολογίαν*, quippe quam contemnere licere negat Apostolus *I. Cor. XI, 22.* Hoc egregie ostenditur a *Basilio Ep. LXIII.* patetque ex dispositione Paulina *I. Cor. XI, ult. & c. XIV, 24.* in qua singulorum conscientias obligat ad præfentes ritus in Ecclesia particulari receptos. Cui dum se subtrahere cupiunt Novatores, ac subtuendæ libertatis specie usitatas ceremonias infestant ac lacerant, animum ab omni charitatis & concordie studio alienum ostendunt. Etenim ne tota quidem particularis Ecclesia, quæ ab alia vel lege, vel consuetudine, quoad gubernationem, ceremoniarum dependet, potest rece-

recedere a conformitate rituum, recēptorum communium, nisi per peculiare aliquod scandalum urgeatur. Paulus enim, ut in omnibus a se plantatis Ecclesiis non modo dogmatum, sed rituum quoque harmonia daretur, studuit, quod ex *I. Cor. IV, 17.* cum *Hülsemanno* colligimus, & in recipiendis, & conservandis ritibus præferendos esse, qui pluribus & antiquioribus sint probati ex *I. Cor. XIV. 36.* in suo *ad b. l. Commentar.* demonstrat *Chrysoſtomus*. Quod si ne *integrus* quidem, utut particularibus, *caetibus* recedere fas est, a sua cum aliis Ecclesiis conformitate, quanto minus *singulis* Ecclesiæ *membris*, vel etiam uni alterive privato. Neque enim fieri potest, quin si illud permittatur *singulis*, horribilis oriatur confusio, & pacis rumpatur vinculum, Spiritusque *simul* lædatur unitas, cujus utriusque custodiam tantopere commendat Apostolus *Eph. IV, 3. 16. sq.* Hinc *Phil. Melancthon* in *Suis ad Christoph. Carolovizium* bene ac sapienter: *natura*, inquit, *mea alienissima est ab illa Cyclopica vita, quæ ignorat ordinem actionum, & odit ritus communes veluti carcerem.* Horum quippe moderatrices sunt *fides & charitas*; scopi: *Ordo, decorum, ædificatio.* De quibus eleganter differit *B. Mentzer. T. I. OO. p. 240.* Quotquot igitur ceremoniæ nec *fidem* nec *charitatem* lædunt, finesque illos attingunt, ac provehunt, hos vero conservandæ pacis, ac evitandi scandali, addo etiam ostendendæ erga Ecclesiam reverentiæ causa retineri debere statuimus: Cumque porro hujusmodi esse, quotquot nostris in Ecclesiis obtinent, persuasissimum habemus, hinc eosdem non temere negligendos esse concludimus.

§: XIX. De ceremoniis hætenus. Videamus de Sacramentis, quorum de usurpatione adeo scurriliter & abjecte fanaticus statuit, ut nihil sibi ad mysteriorum divinatorum contemptum reliqui fecisse videatur. Etenim utrumque, Baptismum nimirum & Coenam Domini ad Christianam religionem, qua talem pertinere, negare non sustinet, interim quia non adsint nostra in Ecclesia veri Christiani, nec vera Sacramenta adesse, vel etiam administrari posse, existimat. Ne-

23.
23. 32
24.
22. 36.
22.
22.
22.
21.
19.
18.
17.
41.
11.
12.
14.
12.

mini etgo vertendum esse vitio, si quidem ab utroque abstinere & coetum, in quo dispensantur, non multum curet. Recito verba fanatici, ne quis forte ipsi factam a me esse injuriam opinetur. Wenn ein rechter Christ/ inquit, die Bibel aufschlägt/ findet Er zwar von der Tauff und Abendmal/ iedoch/ wenn er die heutige Tauff/ und so genantes Abendmal dargegen hält/ so siehet er leicht/ daß/ weil keine rechte Christen sind/ so ist auch keine rechte Tauff und Abendmal. Lasset es ihm sein Gewissen noch zu/ daß er zum Abendmal gehet/ so bleibet Er bey seiner Secte/ und siehet nicht auff das Raßengebeiß derer Sectirer; widerspricht aber sein Gewissen/ so ist er vergnügt/ wenn er NB. nur mit dem Heil. Geiste getaufft ist/ und Christus im lebendigmachenden Geist zu ihm gekommen/ mit dem er täglich das Abendmal hält/ und Christus mit ihm. §. 36. Quæ quidem manifestum Sacramentorum contemptum sapiunt, omnibus, quod supra docuimus, familiarem fanaticis. Causam quærimus? quia pro illius opinione nulli sunt amplius veri Christiani. Eandem olim interserabant causam penes *Helvetios Anabaptistæ*, qui ex *occulta quadam superbia, & Philantia aliorum vitabant consortia, in quibus humani quid superesse cernebant, ignari, quales ipsi essent, tantum, quo sanctiores aliis viderentur, ut Zanchius memorat T. VII. OO. f. 77.* Scilicet facerrimi homines se solos esse pios, Christianos, fideles, reliquos omnes, profanos, impios, irrogenitos, Turcis & gentilibus deteriores existimant, quibuscum vel hac una de causa Sacro epulo uti non liceat, quod periculum sit, ne illorum velut contagio quodam inficiantur. Hinc famosus ille sanctulus, *M. Arnoldus*, vom *Sectenwesen* c. III. p. 34. Er könne und dürffe das gemeine Mahl in der Kirchen nicht mitmachen/ weil dieses durch Zulassung aller/ auch der abscheuligsten offenbaren Sünder/ NB. nicht ein Sacrament/ oder heiliges Geheimniß/ sondern NB. gemein/ d. i. unrein/ und NB. von dem Wesen und Zweck des wahren Abendmals unterschieden ist. Quæ quidem annon intolerabilis plane superbia sit, ac vel ipsius Pharisei factu Luc. XIIX. superior, sapientibus iudicandum relinquo. Jamque deprehendo adesse tempora de quibus

bus prædixit Spiritus S. quod in iisdem futuri sint homines
 Φίλαυτοι ἀλάζονες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, ἄσπονδοι, διάβολοι,
 προδότες, προπετεῖς, τετυφωμένοι, qui habeant *speciem pietatis*,
 vim vero ejus abnegent 2. Tim. III. 3. sq. Discere autem hic
 velim, per quod illi compererint indicium nullo in cœtu, nul-
 laque in Ecclesia veros Christianos adesse. *Charitatem omnia*
sperare, omnia credere, nec temere mali quid suspicari 1. Cor. XIII,
 7. Apostolus docet; Qua igitur fronte sustinent ipsi teterrima
 quæque de integris cœtibus suspicari, qui charitatem quoti-
 die crepant, & notam verorum Christianorum esse tanto nisi
 contendunt? Posita verbi & Sacramentorum legitima dispen-
 satione, posita utriusque efficacia, & divinarum promissionum
 veritate, quod numero plurimi non modo vocentur sed &
 illuminenter ac convertantur certissimi sumus. Sed e-
 ffo, plerosque omnes in cœtu visibili vere Christianos non
 esse, quod tamen fieri posse, ob causas non semel allegatas, for-
 tissime negamus: Num ideo Sacramenta desinent esse vera, vel
 prorsus ab iisdem fuerit abstinendum? Id vero nemo, nisi S.
 literarum ignarus, dicere sustinuerit. *Fructum Sacramenti* ma-
 litia hominum intervertere potest, *essentiam ipsam*, ut *Arnol-*
dus putat, remove non potest. Num incredulitas homi-
 num destruet fidem Dei *Rom. III. 3*? Equidem si in aliquo cœtu
 verus dogmatum divinarum sensus, eorundemque *capitalium*,
 utpote de *SS. Trinitate, vera Deitate, & humanitate Christi, de re-*
demptione meritoria, de justificatione per illam &c. a *Ministris* illius
 pertinaciter & palam negetur, *auditores* etiam cum iisdem in
 his consentiant; tum nulla Sacramenta quoad substantiam vera in
 tali cœtu dispensari posse cum *Athanasio, Augustino, & recentio-*
ribus Theologis merito statuitur. Conf. *B. Luther. in Conf. de*
S. Cœna T. III. Jen. f. 51. F. C. in solida Declarat. p. 734. Calov. in
Antapol. c. XV, p. 318. Hutter. in L. C. de Bapt. c. V, f. 672. Mentzer.
T. II. Giff. Disp. XIV. p. 327. Feuerborn. in Fasc. II. Disp. IX. OO.
Lat. p. 356. Haberkorn. in Disp. Antivalenb. II. S. 30. p. 28. Quod
 si vero sacramenta, quoad *substantiam* integra retinentur, iis-
 demque substantialibus vera fide adhæret Ecclesiæ, quicquid sit
 de

23⁴
 23. 32
 24.
 22³⁶
 22⁵
 22⁴
 22.
 21.
 19.
 18.
 17.
 41.
 11. 31
 4.
 12.
 41.
 14.
 5.
 1.

de admixtis superstitionibus, vel etiam corruptis membrorum Ecclesie moribus, vera sunt Sacramenta. *Instituentis* quippe *vis* & *voluntas* faciunt Sacramentum; non *fides*. Huc pertinent dicta *Ezech. XVI. 20. 21. XXIII. 37.* quibus Deus testatur, Judæos (idololatrias) sibi genuisse filios, nimirum per circumcisionem. Sic tempore Christi cum circumcisio, tum pascha administrabatur ab hypocritis & indignis, nec tamen ideo Sacramento- rum veritas vocata fuit in dubium. Egregie hanc in sententiam *Augustinus L. VI. c. Donat. c. 44.* Nonne, inquit, *Sodomitæ Ethnici erant i. e. gentiles? Pejores ergo erant Judæi, Matth. XI, 24. Ezech. XVI, 47.* Numquid tamen ideo Sacramenta divina, quæ apud Judæos erant, talia erant, quales ipsæ erant, quæ Dominus ipse quoque suscepit, & ad ea celebranda leprosos, quos mundaverat, misit &c. Hæc eadem Sacramenta & in bonis hominibus illius temporis erant, & in malis peioribus, quam sint ethnici, (quandoquidem Sodomitis in malitia pralati sunt) & tamen illa Sacramenta erant in utrisque integra ac divina. Quod allegatur etiam in *Jure Can. c. I. qu. I. c. 37.* Quod proinde Fridlibius & in cœtu corrupto vera adesse Sacramenta inficiatur, & ab iisdem hac de causâ abstinendum esse existimat, id prorsus fanaticum est. *Donatistarum* hic error erat, verba sunt *B. Haberkorn I Disp. Antiwahlenb. I. n. 13. p. 10.* quod ex contagione malorum & pravorum antistitum ipsa Ecclesie Sacramenta, ceteroquin etiam juxta institutionem Christi recte administrata, in se sint irrita & vana. Unde malorum communionem vitare volentes, illa ipsa Ecclesie Sacramenta averfabantur, & ab illis se separabant. Sed fortiter hic urgebat adversarium *Augustinus T. VII. c. Gaudent. c. 8.* quum diceret: *Responde, utrum malorum contagione Ecclesia perierit, vel non perierit: si perierit, Donatum quæ peperit? Eandem in sententiam dicere possumus: si periere Christiani, perierit Ecclesia. Quæ igitur Arnoldum, quæ Fridlibium peperit? Hinc igitur idem Hipponensis c. 9. subnectit: Malos in Ecclesia, manifestatos & quietos Ecclesiasticis legibus damnari; a zizaniis, non de Ecclesia recedendum esse; Cyprianum a malis discesse, dissimilitudine morum, non divisione Sacramentorum, a factis eorum abhorrendo,*

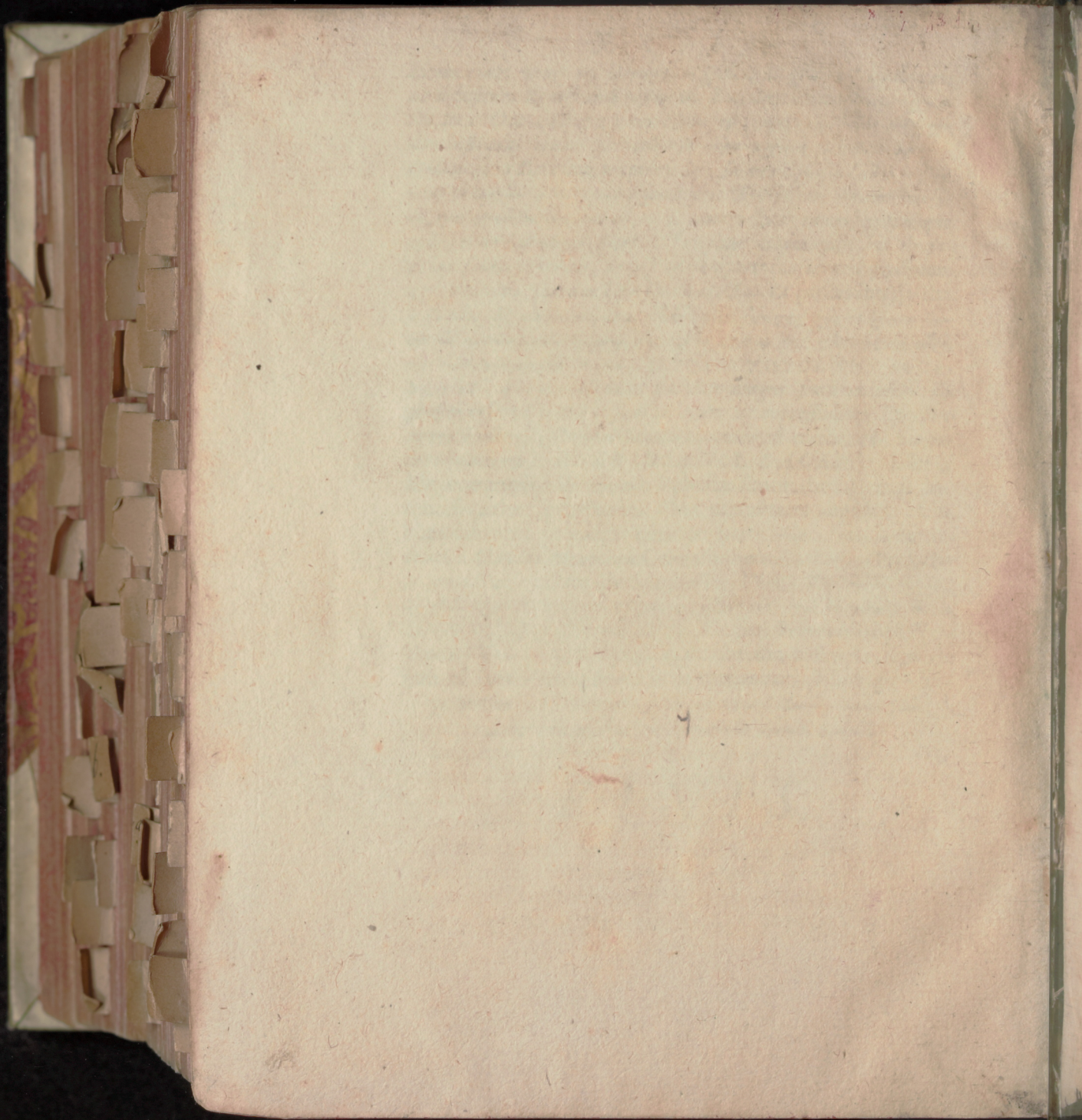
do, non seorsim populum colligendo, exitu spirituali, non carnali. Hæc Augustinus rectissime, Pauli ipsius exemplum, consiliumque secutus. Enimvero in Ecclesia Corinthiaca multa tetra, & horrenda vitia regnabant, stupra, incestus, contentiones, jurgia, lites, avaritia &c. Negabatur etiam resurrectio mortuorum, edebantur idolothyta, vulnerabantur infirmorum conscientia &c. Quid vero in his talibus jus sit Apostolus? Num auctor pius fuit, ne accedant ad mensam Domini, velut impiorum, consortio contaminandi? Minime gentium. Id jubet, ut quisque seipsum probet, non alios. 1. Cor. XI. 28. Non exigit Apostolus, Zanchius ait. l. c. p. 80. ut alius alium examinet, aut unusquisque totam Ecclesiam sed singuli seipsos probent. Certe si cum indigno communicare nefas esset, juberet Paulus nos circumspicere, num aliquis in cœtu sit, cujus immunditie, pollui possimus. Non autem hoc jubet, sed tantum, ut unusquisque seipsum probet. Ergo docet, minime nobis obesse, si qui indigne nobiscum, ad mensam Domini accedant. Neque vero de nihilo est, quod eodem illo loco adjicitur: Qui indigne ederit aut biberit, judicium eorum, sibi ipsi, non aliis, edit aut bibit v. 29. Itaque Augustinus Noster denuo pereleganter scribit, T. VII. c. Crescon. Grammat. L. III. c. 31. Et se videntur in Ecclesia esse Zizania: non tamen impediri debet aut fides aut charitas nostra, ut quoniam in Ecclesia Zizania esse cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus: Nobis potius NB. Laborandum est, ut frumentum esse possimus, ut, cum cæperit frumentum Dominicis horreis condi, fructum pro opere nostro & labore capiamus. Hujus utinam consilium fanatici sequerentur! Et si enim usum Sacramentorum cum fide & spiritu conjungi oportere ipsi doceamus, tamen externa, quæ Deus ipse proposuit, gratiæ suæ vehicula & signa, sub cultus interioris titulo, despici aut contemni non debent. Vid. Minist. Tripol. in der Warnung c. Prator. p. 346. & Colberg. in Platon. P. II. 2. c. X. n. 6, p. 486. sq. Ordinem salvandi autoritate Numinis constitutum nemo

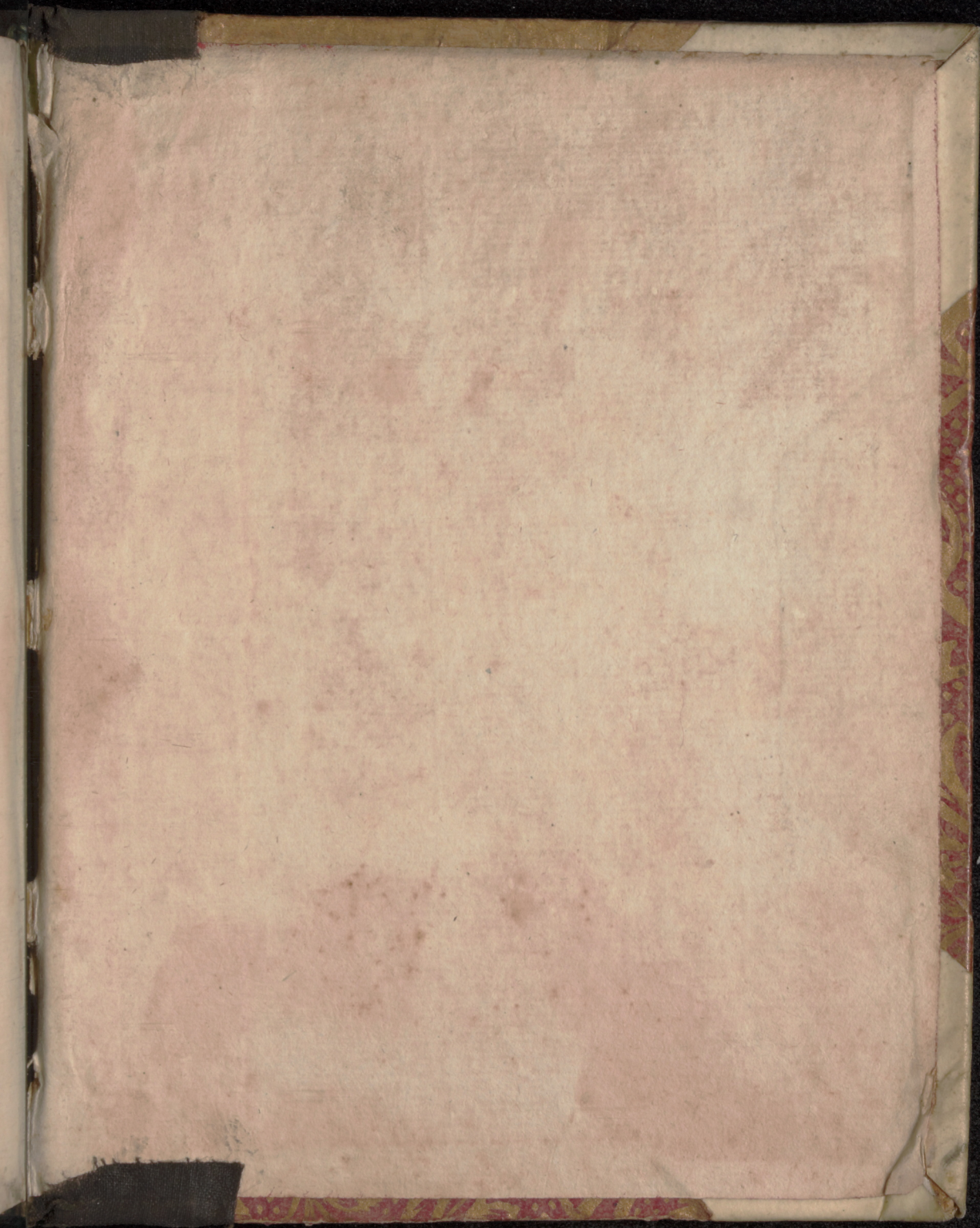
mo laeserit impune. Sufficere arbitratum fanaticus, si homo Conuersus Spiritu S. sit baptisatus. Sed aliter censet Salvator Jo, III, 6. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, NB. non potest ingredi in regnum caelorum.* Quam exceptivam sic oportere exponi: *Nullus ἀβάπτιστος, (privative nimirum, qui cum posset & deberet, recusat tamen & abnuat) poterit ingredi in regnum caelorum, evincit B. Dannbauer. ex elencho in Phariseos stricto Luc. VII, 30. in Hodof. Phan. X. p. 995. & 1121.* Porro si spiritualiter cum Christo cenare sat esset, cur Christus instituit sanctissimum illud epulum, in quo corpus & sanguinem suum sub pane & vino comedendum & bibendum nobis legavit? Cur addidit tanta cum gravitate: *hoc facite*, siquidem ore corporis edere ac bibere parum refert nostra, vel hominis relictum fuit arbitrio? Cur in tanta Ecclesiae suae corruptela eodem consilio non usi fuerunt Corinthii? De aqua & sanguine scribit Johannes, testari ea in terra, testificatione scilicet subordinata testificationi caelesti maxime efficaci: tum vero *analogia testimonio* Spiritus, cujus itidem testificatio efficax *Act. IX, 15. c. XXVI. 18. Rom. XI, 14. 1. Cor. III, 15. c. IV, 1. 2. Cor. IV, 8. Gal. IV, 19. Eph. III, 28.* Cur igitur haec duo pronudis habentur ceremoniis, vel etiam contemnuntur praesentibus Spiritu? Conf. B. Dannbauer. in *Mysterios. Sect. I. Act. IV, §. 28. p. 97.* Ipse subodoratur fanaticus Sacrorum solennium, & Sacramentorum usum omitti procul aliorum *offensa, & scandalo* non posse. §. 38. Quod e quidem, malam picturus causam, *acceptum* ipse putat, non *datum*: sed cum ex re *per se* mala, ut modo tradidimus, promanet, non *sumptum*, sed *datum* est. Nervus enim & artus non modo publicorum congressuum, sed ipsius etiam religionis, sunt Sacramenta, & media, per quae Deus ordinarie gratiam suam offert, confert, obfignat. Ab his igitur qui abstinere, & alios, ut idem faciant, inducit is animum Deo, veraque religioni infe-

infestum prodit, viamque ad atheismum struit. Quod dum plurimi Sanctorum h. t. non modo faciunt, sed & cum horrore bonorum omnium, publicis Scriptis cum Arnoldo defendere sustinent, patet sub fanaticismi larva ipsum latere Cacodæmonem, transformantem sese in angelum lucis, & sub hoc Schemate simplicioribus imponentem. Verissime de his pronuntiavit Lutherus wieder die himmlischen Propheten in *prof. T. III. Jen. P. 2 f. 61.* Siehestu da den Teuffel / den Feind Göttlicher Ordnung? wie Er dir mit den Worten / Geist / Geist / das Maul auffperret / und doch dieweil beyde Brücken / Steg und Weg / Leiter und alles umbreisset / dadurch der Geist zu dir kommen soll / nehmlich die äußerliche Ordnung Gottes in der Leiblichen Tauffe / Zeichen / und unendlichen Wort Gottes / und will dich lehren / nicht wie der Geist zu dir / sondern wie du zum Geist kommen solt *ic. Videatur Idem in Explicat. c. XVII. Johannis, & in Brevi Conf. T. VIII. Jen. Rationes fanaticorum excussit ac diluit B. Conr. Schlüsselburg in Stenfeld. p. 569. Addatur Dannh. l. c. p. 901. Utinam vanus augur fuerit Cornel a Lap. qui in comment. ad 2. Cor. III. Brevi, inquit, videbimus Lutheranismum, & Calvinismum consensescere & emori apud multos: apud alios in atheismum abire, eorumdemque affectas fieri Politicos & Liberinos: Sed illa viperarum in schola Satanae progenies, huic ut augurio quodammodo fides constare videatur, effecit. Nec enim quis potest illam religionem intra sese agnoscere pro vera, cujus ipse Sacra, & Sacramenta despiciatui habet. Recte olim inferebat Sutorius de Ecclesia c. XVI. p. 221. ne ipsos quidem Pontifices Rom. religionem suam habere pro vera, quod ipsi peregre abituri hostiam consecratam, in qua tamen Christi corpus inclusum esse doceant, cum calonibus & lixis, ceterisque aulae impedimentis præmittant: minime id facturi, siquidem quod alios doceant intra se crederent. Nunc quum idem Fridlibius, Arnoldus, Thomastus, aliique profani Sacro-*

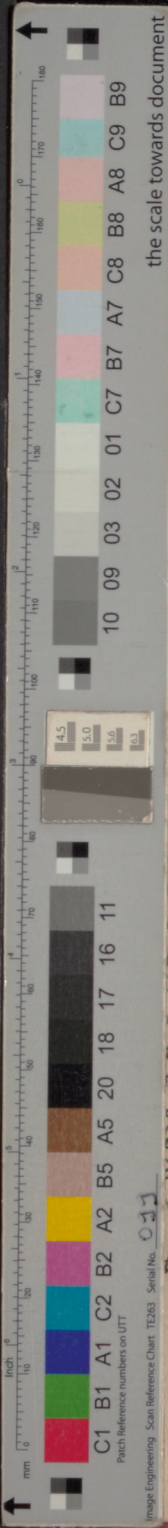
23.
23.
24.
22.
22.
22.
21.
19.
18.
17.
41.
11.
12.
14.
13.

rum & Sacramentorum contemptores audeant, qui B. & S. C. ad religionem Christianam, qua talem, referenda quidem esse existimant, eorum tamen usum pertinaciter abnuunt, quis credat illos intra sese, Christianæ religioni, etiam qua tali, sincere addictos esse? Equidem Fridlibius hominem conversum, dummodo per conscientia teneritatem liceat, nonnunquam Sacramentis uti, ea tamen in Secta, in qua versatur, & ita ut nullam controversiarum inter Sectarios, habeat rationem, existimat. At hæc ipsa suspicionem contemptus mysteriorum *augent non minuunt*. Cur enim per teneritatem conscientia Conversum a re *per se licita*, debita, & salutari retrahi posse statuit? Cur controversias de Sacramentis subnatas inter inanes & supervacuas refert? Cur in qualibet Secta iisdem uti licere putat? Annon in cœtu atrociter corrupto, qualis est Socinisticus, vera non dispensari Sacramenta supra evicimus. Num parum refert sub *una* quis, an sub *utraqve* communicet? Quamquam si vel maxime integra, quoad substantiam, Sacramenta adfuerint, si capitalibus cœtus erroribus indulgeat, Sacramentis in eodem uti non licet. Prohibet enim Testator eos, qui *diversorum* sunt *altarium*, h. e. religionum, de *eodem pane* comedere, & quorum cum cœtu unum spirituale corpus fieri nec possumus, nec debemus, ejus omnino communionem profiteri, per usum Sacramentorum est nefas *1. Cor. X. 7. 18. 21.* Ut adeo vel hac una de causa publicus ad cœtum visibilem, eundemq; puriorem accessus necessarij esse videatur. Sed jam desino, & operi colophonem impono. Restant quidem nonnulla a §. 39. ad finem usque, dissertationibus duabus, alteri *Jenensi*, alteri vero *Rostochiensis* opposita: Sed quum hæc ipsa jamdum a veritatis studiosis erudite sobrieque discussa sint, id unum immortale Numen posco, ut nos in agnita veritate custodiat, & ab omni *fanaticismo*, & *Libertinismo* clementissime defendat!

the scale towards document

(II)

§. X.

orum maneat sententia, qui per Tem-
hic parva templa ad formam templi E-
parvo Dianæ simulacro. a Demetrio & o-
ex argento efficta & elaborata fuisse sta-
em in textu nostro præcise est additum,
e notante *Prisco, συνεκτιμῶς* sumendum
em ejusmodi nugamenta ex auro quo-
imo ligno fieri consueverant, uti ex su-
aliunde satis constat.

§. XI.

in loco quædam de templo Ephesiæ Dia-
celebratissimo, ejusque structura artificio-
eposita vi magna, donariisque eximiis di-
a pluribus jam eruditis esset præstitum,
n habes apud Clarissimum Virum *Jo. Al-*
in Bibliographia antiquaria Cap. IX. §. 19.
am hic annotasse forte non ingratum erit,
pecunia, quam ex præda comparave-
d Megabyzum deposuerat, extraxisse Sci-
rvum in honorem Dianæ, ad similitudi-
ujus templi Ephesini. Quæ de re ipsus
V. de Expeditione Cyri p. 274. sic scri-
te lubet: *Ἐπειδὴ δὲ ἔφυγε Ξενοφῶν, κατοικῆντι*
ἐκ τῶν Λακεδαιμονίων οἰκιστῆσι καὶ τῷ
Μεγάβυζοι ἐς Ὀλυμπίαν θεωρήσων, καὶ ἀπο-
ταθήναι αὐτῷ. Ξενοφῶν δὲ λαβὼν, χροῖον ἀνεί-
ειλεν ὁ θεός. ἔτυχε δὲ διαρρῆαν εἶναι τῷ χροῖον
καὶ ἐν Ἐφέσῳ δὲ καὶ τὸν τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμι-
οἰαμὸς παραρρῆει, καὶ ἰχθύες δὲ ἐν ἀμφοτέροις
δὲ τῷ Σκιλῆντι χροῖον καὶ θῆρα πάντων ὁπόσα
αἰ. ἐποίησε δὲ καὶ ναὸν καὶ βωμὸν δὴ τῷ ἱερῷ
ὄν αἰεὶ δεκατεύων τὰ ἐκ τῷ ἀγρῷ ὠρεῖα, θυσίας
quæ Joh. Lewenklaus ita latine vertit:
esset in exilio Xenophon, ac jam Scilunte ha-
bitum a Lacedæmonis propter Olympiam con-
diturus